

Nasilje među braćom i sestrama

Kovačec, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:029727>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-09**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Nasilje među braćom i sestrama

Petra Kovačec

Zagreb, rujan 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Nasilje među braćom i sestrama

Studentica: Petra Kovačec

Mentorica: prof. dr. sc. Martina Ferić

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Nasilje među braćom i sestrama* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Petra Kovačec

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2020.

Naslov rada: Nasilje među braćom i sestrama

Ime i prezime studentice: Petra Kovačec

Ime i prezime mentorice: prof. dr. sc. Martina Ferić

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija/Odrasli

SAŽETAK

Cilj ovog rada je dati pregled dosadašnjih spoznaja vezanih uz nasilje među braćom i sestrama kako bi se doprinijelo boljem razumijevanju ove pojave.

Odnosi među braćom i sestrama mogu biti pozitivni ili negativni, a u negativnim odnosima braće i sestara može doći do pojave nasilja. Društvo često umanjuje štetne nasilne radnje koje se pojavljuju među braćom i sestrama s opravdanjima poput toga da je to dio „normalnog“ razvoja djeteta. Postoje i poteškoće kod razlikovanja rivalstva među braćom i sestrama od nasilja među braćom i sestrama. Velik broj istraživanja pokazuje visoke stope prevalencije nasilja među braćom i sestrama. Iako se nasilje među braćom i sestrama ističe kao najčešći tip nasilja u obitelji, ono je u velikoj mjeri zanemareno u odnosu na ostale tipove obiteljskog nasilja. Postoji malo podataka o nasilju među braćom i sestrama na području Hrvatske te se ovoj pojavi ne pridaje velika pažnja. Nasilje među braćom i sestrama može imati brojne negativne kratkoročne i dugoročne posljedice poput depresije, anksioznosti, nižeg samopoštovanja i posttraumatskog stresnog poremećaja. S obzirom da se radi o rasprostranjenom i štetnom tipu obiteljskog nasilja važno je razvijati prevenciju nasilja među braćom i sestrama.

Ključne riječi: odnosi među braćom i sestrama, nasilje među braćom i sestrama, posljedice, prevencija

Title: Sibling violence

Student: Petra Kovačec

Mentor: prof.dr.sc. Martina Ferić

Program/module: Social pedagogy/Adults

Summary

The aim of this thesis is to provide a review of previous knowledge about sibling violence which will contribute to better understanding of phenomenon.

Sibling relationships can be positive or negative, and in negative ones violence can appear. The society often minimizes harmful, violent acts between siblings which are justified with explanations like one that these acts are a part of „normal“ child development. There are also difficulties in distinguishing sibling rivalry and sibling violence. A large number of research shows high prevalence rates of sibling violence. Despite the fact that sibling violence has been documented as the most common form of intrafamilial violence, it has been largely overlooked in comparison to other forms of intrafamilial violence. There is a small number of data on sibling violence in Croatia and little attention is paid to this phenomenon. Sibling violence can lead to many negative short-term and long-term consequences such as depression, anxiety, lower levels of self-esteem and posttraumatic stress disorder. Considering the widespread of sibling violence and its negative consequences, it is important to develop prevention of sibling violence.

Key words: sibling relationships, sibling violence, consequences, prevention

Sadržaj

1. UVOD	1
2. DEFINIRANJE I OBLICI NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	3
2.1. Definiranje nasilja među braćom i sestrama	3
2.2. Oblici nasilja među braćom i sestrama	7
2.2.1. Fizičko (tjelesno) nasilje	7
2.2.2. Psihološko (psihičko, emocionalno, mentalno) nasilje	8
2.2.3. Seksualno nasilje	9
3. TEORIJSKA OBJAŠNENJA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	11
3.1. Feministička teorija	11
3.2. Teorija socijalnog učenja	12
3.3. Teorija (model) prisile	14
3.4. Teorija sukoba	16
3.5. Socijalno - ekološka teorija (model)	16
3.6. Sistemska obiteljska teorija	17
3.7. Teorija naučene bespomoćnosti.....	18
4. RASPROSTRANJENOST NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	20
4.1. Rasprostranjenost fizičkog nasilja među braćom i sestrama.....	22
4.2. Rasprostranjenost psihičkog (psihološkog/emocionalnog) nasilja među braćom i sestrama	23
4.3. Rasprostranjenost seksualnog nasilja među braćom i sestrama	25
4.4. Usporedba rasprostranjenosti nasilja među braćom i sestrama u odnosu na ostale tipove nasilja u obitelji te vršnjačko nasilje	26
4.5. Zastupljenost pojedinih uloga djece u nasilju među braćom i sestrama	27
5. POJAVA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA U HRVATSKOJ	28
6. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI VEZANI UZ NASILJE MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	30
6.1. Rizični čimbenici.....	30
6.2. Zaštitni čimbenici.....	34
7. POSLJEDICE NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	35
7.1. Posljedice fizičkog nasilja među braćom i sestrama	37
7.2. Posljedice psihičkog nasilja među braćom i sestrama	38
7.3. Posljedice seksualnog nasilja među braćom i sestrama.....	39
8. INDIKATORI NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	40
9. PREVENCIJA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA	42
9.1. Smjernice za roditelje u prevenciji nasilja među braćom i sestrama	45
10. ZAKLJUČAK	48
11. LITERATURA	51

1. UVOD

Jedan od temeljnih odnosa u životu je odnos braće i sestara (Jurkin i Ombla, 2015), a taj odnos uključuje sve verbalne i neverbalne interakcije između dvoje ili više braće i sestara koji pripadaju istom obiteljskom sustavu (Kemp, 2016). Takvi odnosi, tj. veze koje postoje između braće i sestara se smještavaju među najutjecajnije i najdugovječnije (Cafarro i Conn-Cafarro, 2005; Hoffman i Edwards, 2004; prema Button i Gealt, 2010), a odnosi (veze) braće i sestara obuhvaćaju: biološku braću/sestre (djeca imaju iste biološke roditelje), polubraču/polusestre (djeca je jedan roditelj zajednički), braću/sestre po očuhu/maćehi (djeca su povezana brakom roditelja), posvojenu braću/sestre, udomljenu braću/sestre (djeca su povezana zajedničkim domom) ili „fiktivnu“ braću/sestre (djeca nisu biološki povezana, ali se smatraju braćom/sestrama) (Kiselica i Morrill-Richards, 2007).

Interakcije među braćom i sestrama, bez obzira na to jesu li pozitivne ili negativne, imaju utjecaj na njihovu sliku o sebi, osjećaje, vjerovanja te percepciju budućih odnosa (Hoffman i Edwards, 2004; prema Hernandez, 2015). „Zdravi“ odnosi među braćom i sestrama su pozitivno povezani s razvojem socijalnih, emocionalnih i kognitivnih vještina (Noller, 2005; prema Button i Gealt, 2010), a braća i sestre koji imaju pozitivne stilove interakcije pružaju jedni drugima druženje, podršku i usmjeravanje što sve vodi boljim ishodima u kasnijem životu (Dunn, 2005; Dunn i sur., 1994; Noller, 2005; prema Button i Gealt, 2010). Negativne odnose među braćom i sestrama karakterizira sram, strah i beznadnost, a kada je odnos negativan moguća je pojava nekog oblika nasilja (Johnston i Freeman, 1989; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007). Određene interakcije među braćom i sestrama mogu biti ozbiljne kao i štetne (Finkelhor i sur., 2006; prema Pettis, 2014) te se sugerira kako su braća i sestre članovi obitelji koji su najčešće viktimizirani (Hardy, 2001; Gelles i Cornell, 1990; Gelles, 1997; Adler i Schutz, 1995; Finkelhor i Dziuba-Leatherman, 1994; Wiehe, 1990, 1997, 1998; prema McLaurin, 2005).

Nasilje u obitelji je rasprostranjeno i može nepovoljno utjecati na mnoge aspekte života pojedinca (Evans, Davies i DiLillo, 2008; prema del Campo, 2012), a jedan tip obiteljskog nasilja je nasilje među braćom i sestrama (del Campo, 2012). Koncept nasilja među braćom i sestrama se kao tip nasilja u obitelji pojavljuje ranih 1980-ih (Kernsmith, 2008) odnosno utvrđeno je kao društveni problem 1980-e te je označeno kao najčešći, ali najmanje istraživani tip obiteljskog nasilja na području Sjedinjenih Američkih Država (Eriksen i Jensen, 2006, 2008; prema Krienert i Walsh, 2011). Straus, Gelles i Steinmetz (1980; prema Perkins, 2014) su u svojoj studiji o nasilju u obitelji došli do rezultata vezanog uz nasilje među braćom i sestrama te je njihova studija pomogla predstaviti nasilje među braćom i sestrama kao problematičnu

pojavu. Straus i sur. (1980; prema Kettrey i Emery, 2006) navode da u to vrijeme nije bilo prijašnjih studija koje bi mogle služiti kao polazište za usporedbe stopa prevalencije nasilja među braćom i sestrama.

Usprkos tome što je nasilje među braćom i sestrama dokumentirano kao najčešći oblik nasilja u obitelji, ono je uglavnom zanemareno s akademske i istraživačke perspektive te s društvenog i pravnog stajališta (Hoffman i Edwards, 2004; Kiselica i Morrill-Richards, 2007; Lewit i Baker, 1996; prema Button i Gealt, 2010). Nasilje među braćom i sestrama u djetinjstvu je često ignorirano od strane roditelja, rijetko je proučavano od strane istraživača, a prema mnogima je smatrano „normalnim“ dijelom odrastanja (Morrill i sur., 2018; Straus, 2001; prema Caffaro, 2020). Ovaj tip nasilja u obitelji se slabo prijavljuje, a Baker, Lalonde i Tabibi (2017) navode kako se nasilje među braćom i sestrama često ne prijavljuje iz mnogih razloga kao što su strah, sram kao i nedostatak prepoznavanja od strane roditelja odnosno skrbnika da je nasilje prisutno. Nasilje među braćom i sestrama je najmanje prijavljivani i istraživani tip obiteljskog nasilja (Eriksen i Jensen, 2006, 2009; prema Stutey, 2015), a Stutey (2013; prema Stutey, 2015) navodi kako ovom problemu može doprinijeti i nedostatak zakona kao i protokola vezanog uz prijavljivanje odnosno izvještavanje o nasilju među braćom i sestrama. Vidljivo je kako je nasilje među braćom i sestrama ozbiljan problem koji zaslužuje da mu se pridaje veća pažnja (Bachman, 2016).

U ovom radu će se najprije definirati nasilje među braćom i sestrama te će biti objašnjeni osnovni oblici nasilja među braćom i sestrama. Potom će se dati pregled određenih teorijskih objašnjenja nasilja među braćom i sestrama koja mogu pomoći u razumijevanju ove pojave. U središnjem dijelu rada bit će prikazani rezultati stranih istraživanja vezanih uz rasprostranjenost nasilja među braćom i sestrama te će se spomenuti pojedina domaća istraživanja koja se dotiču pojave ovog tipa obiteljskog nasilja na području Hrvatske. U sljedećim dijelovima rada govorit će se o čimbenicima koji povećavaju i smanjuju vjerojatnost pojave nasilja među braćom i sestrama, zatim o štetnim posljedicama koje može ostaviti nasilje među braćom i sestrama, kao i o indikatorima ovog tipa obiteljskog nasilja. Jedna od tema koja će biti obrađena je i prevencija nasilja među braćom i sestrama, a na kraju rada iznijet će se zaključak o ključnim spoznajama do kojih se došlo pregledom dostupne literature.

2. DEFINIRANJE I OBLICI NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

2.1. Definiranje nasilja među braćom i sestrama

S obzirom da je nasilje među braćom i sestrama jedan tip nasilja u obitelji važno je najprije razjasniti što se podrazumijeva pod nasiljem u obitelji. Nasilje u obitelji definira se kao „*skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad članovima obiteljske zajednice uporabom sile, zastrašivanja i manipuliranja*“ (Ajduković i Ajduković, 2010, str. 293), a Ajduković i Pavleković (2000; prema Ognjan, 2016) ističu da obiteljsko nasilje pretpostavlja uvijek i zlouporabu moći u odnosima koji su temeljeni na nejednakosti. Pod nasiljem u obitelji se podrazumijeva „*bilo koja radnja psihološke, fizičke, ili seksualne agresije koja se pojavljuje unutar obitelji, kao što je nasilje među braćom i sestrama*“ (Linares, 2006; prema Pettis, 2014, str. 11). U jednom od temeljnih zakona Republike Hrvatske vezanim uz ovo područje, preciznije u članku 10. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 70/17, 126/19) navodi se sljedeće:

„*Nasilje u obitelji je:*

1. *primjena fizičke sile uslijed koje nije nastupila tjelesna ozljeda*
2. *tjelesno kažnjavanje ili drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci*
3. *psihičko nasilje koje je kod žrtve prouzročilo povredu dostojanstva ili uznemirenost*
4. *spolno uznemiravanje*
5. *ekonomsko nasilje kao zabrana ili onemogućavanje korištenja zajedničke ili osobne imovine, raspolaganja osobnim prihodima ili imovine stečene osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i za skrb o djeci*
6. *zanemarivanje potreba osobe s invaliditetom ili osobe starije životne dobi koje dovodi do njezine uznemirenosti ili vrijeđa njezino dostojanstvo i time joj nanosi tjelesne ili duševne patnje.*“

Sukladno navedenom vidljivo je kako se nasilje u obitelji može pojaviti u raznim oblicima. Obiteljsko nasilje se može promatrati s aspekta žrtve nasilja te se razlikuju sljedeći tipovi nasilja u obitelji: partnersko nasilje (žrtva je najčešće žena, a rijetko kada je to muškarac), nasilje nad roditeljem (nasilno ponašanje prema roditelju od strane djeteta), nasilje nad djetetom (nasilno ponašanje prema djetetu od strane roditelja) te nasilje prema srodniku (nasilno ponašanje prema

bratu, sestri, zetu, starom i nemoćnom srodniku i sl.) (Nefić, 2005). Nasilje prema bratu/sestri pripada nasilju prema srodniku.

U literaturi se koriste različiti termini za nasilne radnje koje se pojavljuju kod braće i sestara, a neki od njih su: agresija (eng. *aggression*), vršnjačko nasilje (eng. *bullying*), nasilje (eng. *violence*), zlostavljanje (eng. *maltreatment, abuse*), incest (eng. *incest*) (Baker i sur., 2017), sukob (eng. *conflict*), napad (eng. *assault*), rivalstvo (eng. *rivalry*) (Yu i Gamble, 2012). Navodi se kako se često termini vezani uz nasilje među braćom i sestrama koriste naizmjenično (Caspi, 2012; prema Perkins, 2014). Nedostatak dosljednosti oko toga kako se koriste termini dovodi do zbunjenosti u vezi toga s kojim nasilnim ponašanjima su povezani određeni termini (Perkins, 2014), a kao primjer se navodi da jedan od autora odnosno Caspi (2012; prema Perkins, 2014) smatra da postoje razlike između termina eng. *sibling abuse, sibling assault, sibling conflict, sibling violence*, dok s druge strane autori Noland, Liller, McDermott, Coulter i Seraphine (2004; prema Perkins, 2014) smatraju da su ti termini sinonimi. S obzirom na velik raspon termina koji se u literaturi koriste za nasilne radnje koje se pojavljuju kod braće i sestara, u ovom radu koristit će se termin *nasilje među braćom i sestrama* koji će se odnositi na sva nasilna ponašanja braće i sestara koja su ozbiljna, intenzivna, namjerna te mogu ostaviti štetne posljedice.

Kako se koriste mnoge i raznolike definicije nasilja među braćom i sestrama (Perkins i Grossman, 2019) te kako to može biti zbunjujuće, postoji potreba za razvijanjem jasno obrazložene te široko prihvaćene definicije nasilja među braćom i sestrama (Winters, 2019). Perkins (2014) navodi kako su autori, u otprilike trećini literature koja je razmotrena, dali definiciju toga na što misle kada govore o nasilju među braćom i sestrama, dok se definicija nasilnog ponašanja u ostatku literature ostavlja interpretaciji čitatelja. Uzevši u obzir da još ne postoji globalna definicija nasilja među braćom i sestrama te da je ovaj tip nasilja na mnogo načina označen i definiran, navodi se kako to može biti zbunjujuće te dovesti do potencijalnih problema vezanih uz konceptualizaciju kao i mjerenje ove pojave (Perkins, 2014). Različiti autori na različite načine definiraju nasilje među braćom i sestrama te postoje jednostavnije, ali i one složenije odnosno kompleksnije definicije. Elliott, Fitz-Gibbon i Maher (2020) pod nasiljem među braćom i sestrama podrazumijevaju nasilne radnje koje se vrše nad pojedincem od strane brata/sestre. Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema Caffaro, 2008, str. 36) definiraju nasilje među braćom i sestrama kao „*ponavljani obrazac agresije usmjeren prema bratu/sestri s namjerom da se nanese šteta, i motiviran unutarnjom emocionalnom potrebom za moći i kontrolom*“. Del Campo (2012, str. 1) navodi da bi prema konceptualnoj definiciji nasilje među

braćom i sestrama trebalo biti „ponašanje koje može biti fizičke, emocionalne, ili seksualne prirode koje uzima obiteljske resurse, kontrolira, i/ili šteti bratu/sestri, kao i izaziva nepovoljni emocionalni odgovor“. Kao i del Campo, Linares (2006; prema Pettis, 2014, str. 12) u definiranju nasilja među braćom i sestrama spominje oblike tog nasilja te ističe kako je nasilje među braćom i sestrama „interakcija između braće i sestara koja uključuje psihološke ili emocionalne napade kao što su zadirkivanje ili teroriziranje; fizičke radnje kao što su šamaranje ili korištenje oružja; ili seksualne radnje kao što su diranje ili milovanje“.

Tijekom većeg dijela povijesti društvo je ignoriralo, odnosno nije pridavalo pažnje nasilnim radnjama do kojih je dolazilo između braće i sestara. Takve radnje su se često opravdavale kao „normalno ponašanje“. Društvo isto tako najčešće pokušava umanjiti takva štetna ponašanja isticanjem, primjerice, argumenta da je to samo eksperimentiranje prikladno njihovoj dobi, da je riječ samo o „normalnom“ rivalstvu među braćom i sestrama ili da se sva braća i sestre tuku (Wiehe, 1990, 1997, 1998; prema McLaurin, 2005). Razlikovanje razvojno prikladnog ponašanja između braće i sestara od nasilja među njima može biti teško prije svega zbog toga što je društvo, kako je i prethodno spomenuto, naviknuto na ideju da mnoga takva ponašanja čine dio „normalnog“ razvoja djeteta (McLaurin, 2005).

Nasilje među braćom i sestrama se razlikuje od rivalstva među braćom i sestrama koje obilježavaju izolirani incidenti prikladni dobi. Rivalstvo je očigledno drugima i recipročno (uzajamno) te mu je cilj prepoznavanje od strane roditelja kao i osjećaj važnosti, a ne dominacija i šteta odnosno povreda (Seals, 2015). Razvojno prikladan sukob između braće i sestara može se opisati kao međusobno neslaganje po pitanju oskudnih obiteljskih resursa primjerice hrane, opreme za igranje, ljubavi i pažnje roditelja dok s druge strane nasilje među braćom i sestrama podrazumijeva preuzimanje uloge „agresivca“ brata/sestre u odnosu prema drugom bratu/sestri ili više njih (Kiselica i Morrill-Richards, 2007; Tompsett, Mahoney i Lackey, 2016; prema Kemp, 2016). Usprkos tome što rivalstvo među braćom i sestrama može dovesti do određene emocionalne boli, pruža jednaku mogućnost svakom djetetu za napredak ili nazadovanje. Rivalstvo među braćom i sestrama ima i pozitivan učinak na vještine suradnje te pregovaranja dok nasilje među braćom i sestrama nema nikakvih pozitivnih učinaka, već predstavlja prijetnju osnovnom osjećaju sigurnosti kod žrtve te može naštetiti egu (Caffaro i Conn-Caffaro, 2005; Wiehe, 1990; prema Meyers, 2015).

Caffaro (2011; prema Winters, 2019) navodi neke karakteristike rivalstva između braće i sestara te nasilja među braćom i sestrama. Neka od obilježja rivalstva između braće i sestara su: sukob između braće i sestara uz koji se veže nagrada koja je posjedovanje nečega što i druga strana

želi imati; postojanje „žestokih“, no uravnoteženih usporedbi između braće i sestara po pitanju postignuća odnosno uspjeha, atraktivnosti kao i društvenih odnosa s vršnjacima; sukob između braće i sestara koji jača odnosno osnažuje odnos koji imaju. Suprotno tome, neka obilježja nasilja među braćom i sestrama su: ponavljani obrazac fizičke agresije koja je usmjerena prema bratu/sestri, a ima namjeru nanijeti štetu odnosno povredu te je motivirana unutarnjom emocionalnom potrebom za kontrolom te moći; prisutnost fizičke agresije koja je usmjerena prema bratu/sestri čiji je cilj kod brata/sestre izazvati osjećaj poraženosti, poniženosti i/ili nesigurnosti; eskalirajući obrazac agresije te osvete prisutan kod braće i sestara, a njega su izgleda roditelji neskloni ili pak nemoćni zaustaviti; učvršćivanje uloga žrtve i počinitelja kod braće i sestara.

Predloženo je postavljanje 4 ključna pitanja kod pokušaja razlikovanja razvojno prikladnog sukoba između braće i sestara od nasilja među braćom i sestrama, a to su (Wiehe, 1997; prema Kemp, 2016, str. 200):

„1. Je li agresija prikladna dobi?

2. Je li agresivno ponašanje izolirani incident ili dio obrasca?

3. Je li uključen element viktimizacije (tj., postoji li neuravnoteženost moći)?

4. Koja je motivacija za ponašanje (tj., je li cilj ponašanja dominirati, iskoristiti, ili poniziti žrtvu)?.“

Navodi se da ukoliko je agresivno ponašanje namjerno te mu je namjera dominirati, poniziti ili iskoristiti osobu, ukoliko je počinjeno od strane jačeg, moćnijeg brata/sestre te je ono dio obrasca ponašanja, pravilnije reći da je to nasilje među braćom i sestrama (Kemp, 2016).

Kod pokušaja identificiranja nasilja među braćom i sestrama značajna su tri aspekta koje treba uzeti u obzir, a važni su za razlikovanje rivalstva između braće i sestara od nasilja među braćom i sestrama (Wiehe, 1997, 2000; prema Bachman, 2016) – percepcija, namjera te ozbiljnost (Morrill-Richards i Leierer, 2010; Wiehe, 1997, 2000; prema Baker i sur., 2017):

- Percepcija se veže uz interpretaciju interakcije od strane brata/sestre (Morrill-Richards, 2009; prema Bachman, 2016) odnosno kako svaki od braće/sestara vidi/razumije interakciju (Baker i sur., 2017). U slučaju da jedno od braće/sestara osjeća da je ponašanje nasilno, bilo da je on/a dijete koje je povrijeđeno ili dijete koje je nasilno, vjerojatno se ne radi o jednom od razvojno prikladnih sukoba među braćom i sestrama (Morrill i Bachman, 2013; prema Baker i sur., 2017).

- Namjera se veže uz cilj ponašanja, odnosno što brat/sestra želi postići određenim ponašanjem (Kiselica i Morrill-Richards, 2007; prema Bachman, 2016; Baker i sur., 2017). Kod nasilja među braćom i sestrama, namjera djeteta koje je nasilno je da nanese ozljedu/štetu bratu/sestri, što se razlikuje od rivalstva među braćom i sestrama u kojem jedno od braće/sestara ili više njih nastoji dobiti pristup ograničenim obiteljskim resursima kao što su vrijeme, prostor ili naklonost (Morrill i Bachman, 2013; prema Baker i sur., 2017).
- Ozbiljnost se veže uz trajanje te intenzitete ponašanja (Baker i sur., 2017). Nasilje među braćom i sestrama može uključivati ponavljane obrasce nasilnog ponašanja s namjerom da se drugoj osobi nanese šteta, porazi je se i ponizi (Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Eriksen i Jensen, 2008, 2009; Morrill-Richards i Leierer, 2010; Wiehe, 2000; prema Baker i sur., 2017). Takvo ponašanje s vremenom eskalira te potiče uloge počinitelja i žrtve (Morrill i Bachman, 2013; prema Baker i sur., 2017).

Seals (2015) navodi kako je važno uzeti u obzir namjeru i ozbiljnost djela, ali i emocionalni utjecaj koje djelo ima na žrtvu i počinitelja kada se utvrđuje je li određena interakcija nasilna. Sličnog stajališta su Kiselica i Morrill-Richards (2007; prema Button i Gealt, 2010) koji ističu kako pri određivanju nasilja među braćom i sestrama pored ozbiljnosti i namjere radnje treba uzeti u obzir i njezin emocionalni te fizički utjecaj. Važna razlika između rivalstva među braćom i sestrama te nasilja među njima vezana je uz negativni emocionalni utjecaj te je svakodnevno rivalstvo među braćom i sestrama obično manjeg intenziteta i prolazno dok prave nasilne radnje ostavljaju trajne emocionalne posljedice koje mogu proizvesti druge negativne učinke (del Campo, 2012). Proizlazi kako je pored ostalih kriterija veoma važno utvrditi i da je žrtva doživjela štetni emocionalni utjecaj što može biti okarakterizirano internaliziranjem negativnih emocija kao što su krivnja, tuga, sram, tjeskoba (del Campo, 2012).

2.2. Oblici nasilja među braćom i sestrama

Postoje tri osnovna oblika nasilja među braćom i sestrama, a to su: fizičko, psihološko i seksualno nasilje (Kemp, 2016). Braća i sestre najčešće ne doživljavaju samo jedan oblik, već kombinaciju ili interakciju više oblika nasilja (Wiehe, 1990; prema Hernandez, 2015).

2.2.1. Fizičko (tjelesno) nasilje

Pod fizičkim ili tjelesnim nasiljem podrazumijeva se bilo kakav s namjerom počinjen tjelesni napad/tjelesni kontakt kojim se pojedinca fizički ugrožava, nanosi mu se ozljeda, izlaže ga se tjelesnoj boli, neugodi ili smrti (Zloković i Dobrnjič, 2008; prema Ilić, 2015). Fizičko nasilje

među braćom i sestrama odnosi se na ponavljane agresivne radnje koje su usmjerene prema bratu/sestri s namjerom da mu/joj se nanese šteta odnosno ozljeda kao i da bi se dovelo do stvaranja atmosfere poraza, poniženja ili okruženja koje nije sigurno za osobu (Caffaro i Conn - Caffaro, 1998; prema McLaurin, 2005). Ono se pojavljuje između braće i sestara kada jedno od braće/sestara s namjerom kod drugog brata/sestre izazove fizičku štetu odnosno ozljedu kao i bol (Wiehe, 1997; prema Baker i sur., 2017). Fizičko nasilje među braćom i sestrama kreće se od namjernog izazivanja fizičke štete odnosno ozljede kod brata/sestre pa do izazivanja smrti brata/sestre (Yu i Gamble, 2012). Ovaj oblik nasilja može se klasificirati prema ozbiljnosti pa tako postoje blago, umjereno i teško fizičko nasilje (Hernandez, 2015).

Fizičko nasilje među braćom i sestrama može uključivati: povlačenje kose, štibanje, udaranje, guranje, šamaranje, udaranje nogom, griženje, grebanje (Kemp, 2016). Teže odnosno ozbiljnije fizičko nasilje može podrazumijevati korištenje alata/oružja kako bi se osobi nanijela ozljeda, poput palice, drške metle, remena, britvice, škara, polomljenog stakla, puške (Seals, 2015), a neke vrlo ozbiljne epizode fizičkog nasilja koje se mogu pojaviti među braćom i sestrama uključuju ponašanja poput ubadanja, udaranja stisnutom šakom, pucanja odnosno gađanja, gušenja, pokušaja davljenja kao i utapanja (Kemp, 2016). Među najzastupljenijim fizičkim nasiljem među braćom i sestrama su ponašanja poput guranja, povlačenja ili udaranja šakom/predmetom (Button i Gealt, 2010; Goodwin i Roscoe, 1990; prema Yu i Gamble, 2012). Fizičko nasilje među braćom i sestrama najčešće uključuje manje ozbiljne oblike nasilja (Kernsmith, 2008), dok se ozbiljniji oblici fizičkog nasilja među braćom i sestrama, kao što je korištenje predmeta ili oružja kako bi se nanijela bol pojavljuju rjeđe (Kiselica i Morrill - Richards, 2007; Lewit i Baker, 1996; prema Button i Gealt, 2010).

2.2.2. Psihološko (psihičko, emocionalno, mentalno) nasilje

Psihološko ili psihičko nasilje među braćom i sestrama se ponekad naziva i emocionalno ili mentalno (Kemp, 2016). Morrill i Bachman (2013; prema Baker i sur., 2017) ističu da je psihološko nasilje među braćom i sestrama svaki čin koji kod brata/sestre doprinosi umanjenju njegovog osjećaja identiteta, vlastite vrijednosti kao i dostojanstva, dok Caspi (2012; prema Benedini, 2018) navodi da je riječ o „nefizičkom“ ponašanju kojim brat/sestra namjerava emocionalno naštetiti odnosno povrijediti drugog brata/sestru. Psihološko nasilje je ustrajno i intenzivno korištenje riječi ili radnji kako bi se kod brata/sestre potaknuo strah ili emocionalni distress odnosno da bi uspostavili moć i kontrolu nad bratom/sestrom (Seals, 2015).

Može uključivati ponašanja kao što su: neprestano zadirkivanje, vrijeđanje, omalovažavanje, ismijavanje, prijetnje, zastrašivanje, namjerno narušavanje ili prijetnje da će narušiti odnos brata/sestre koji imaju s drugim osobama, ponašanja kojima se prisiljava brata/sestru na obavljanje neželjenih zadataka (Crick i Grotmeter, 1995; Wiehe, 1997; prema Yu i Gamble, 2012), provociranje, ponižavanje, uništavanje imovine (stvari) brata/sestre, mučenje i ubijanje kućnih ljubimaca brata/sestre (Baker i sur., 2017), odbacivanje, izoliranje, osporavanje emocionalnog odgovora brata/sestre (Brassard i Gelardo, 1987; prema McLaurin, 2005). Promatrajući psihičko nasilje u usporedbi s fizičkim nasiljem koje u mnogim slučajevima ostavlja fizičke dokaze navodi se kako psihičko nasilje između braće i sestara ne ostavlja oku vidljivu štetu te ga je veoma teško identificirati, a djelomično zbog toga je i taj oblik nasilja među braćom i sestrama premalo proučavan odnosno podcijenjen premda je češći od ostalih oblika nasilja među braćom i sestrama (Crick i sur., 2001; Kurst - Swanger i Petcosky, 2003; Wiehe, 1997; prema Yu i Gamble, 2012).

2.2.3. Seksualno nasilje

Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema Baker i sur., 2017, str. 2) navode kako se seksualno nasilje odnosi na „*ponašanje između braće i sestara koje nije prikladno dobi, nije kratkotrajno, i nije motivirano razvojno prikladnom znatiželjom*“, a pored tih obilježja Haskins (2003; prema Kemp, 2016) još navodi i da je takvo ponašanje odnosno seksualni kontakt žrtva doživjela kao traumatično. Seksualno nasilje među braćom i sestrama podrazumijeva nekonsenzualne seksualne radnje koje su počinjene od strane jednog brata/sestre prema drugom bratu/sestri te je ovaj oblik nasilja među braćom i sestrama potrebno razlikovati od seksualnog eksperimentiranja između njih ukoliko postoji razlika u moći između žrtve i počinitelja i/ili ukoliko je seksualno ponašanje izričito nekonsenzualno (Canavan, Meyer i Higgs, 1992; prema Benedini, 2018). Izraz *incest* se ponekad koristi kod govorenja o prisilnim seksualnim radnjama do kojih dolazi između braće i sestara, međutim treba napomenuti kako taj izraz ima i konotaciju uzajamnosti u seksualnom odnosu (Caspi, 2012; prema Benedini, 2018).

Seksualno nasilje među braćom i sestrama obuhvaća velik raspon ponašanja do kojih može doći, a navodi se kako može uključivati ponašanja koja ne uključuju fizički kontakt poput izlaganja brata/sestre da gleda pornografiju, ali i ozbiljnije oblike poput „pipanja“ intimnih dijelova tijela te seksualne penetracije (Benedini, 2018). Iz prethodno navedenog vidljivo je kako seksualno nasilje među braćom i sestrama može uključivati tjelesni kontakt, ali i ne mora. Seksualno nasilje među braćom i sestrama može uključivati sljedeća ponašanja: pokazivanje

intimnih dijelova tijela, silovanje (Wiehe, 1997, 1998; prema McLaurin, 2005), seksualno dodirivanje, milovanje, pokušaj ili dovršena penetracija, oralni seks, analni seks, vršenje pritiska na žrtvu da gleda pornografiju, dovođenje žrtve u situaciju da promatra seksualno ponašanje, snimanje žrtve dok sudjeluje u seksualnoj aktivnosti (Kemp, 2016), uzastopno promatranje braće/sestara kako se tuširaju, oblače ili koriste toalet, a kada ne žele da ih se gleda (Napier-Hemy, 2007; prema Baker i sur., 2017).

3. TEORIJSKA OBJAŠNENJA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

Postoje brojne teorije koje mogu pomoći u razumijevanju odnosno objašnjenju pojave nasilja među braćom i sestrama, a neke od njih su: feministička teorija (eng. *feminist theory*), teorija socijalnog učenja (eng. *social learning theory*), teorija (model) prisile (eng. *coercion theory*, *coercion model*), teorija sukoba (eng. *conflict theory*), socijalno – ekološka teorija (model) (eng. *socio – ecological theory*, *social – ecological model*), sistemska obiteljska teorija (eng. *family systems theory*) i teorija naučene bespomoćnosti (eng. *theory of learned helplessness*).

3.1. Feministička teorija

Feministička teorija pruža društveno-strukturalno objašnjenje vezano za sve tipove obiteljskog nasilja, pa tako i za nasilje među braćom i sestrama (Hoffman i Edwards, 2004; prema Benedini, 2018). Prema toj teoriji nasilje nad ženama je izravno povezano odnosno dovodi se u vezu s patrijarhalnom organizacijom društva (Liddle, 1989; prema Button i Gealt, 2010), a korištenje nasilja kao mehanizma kontrole od strane muškaraca, naročito u odnosu prema ženama, je podržano kao i održavano strukturalnom organizacijom društva (Hoffman i Edwards, 2004; Hoffman i sur., 2005; Liddle, 1989; prema Button i Gealt, 2010). Prema tradicionalnim rodnim ulogama, djevojčice/žene su nagrađivane za pasivnost i tzv. ženstveno ponašanje poput nježnosti, suosjećanja, smirenosti, brižnosti, podložnosti i slično, dok su dječaci/muškarci nagrađivani za agresivnost i tzv. muževno ponašanje poput dominacije, snage, kompetitivnosti i slično (Belknap, 2001; prema Klasnić, 2011). Tradicionalne društvene uloge normaliziraju pretpostavku da bi muškarci trebali biti smješteni na pozicijama kontrole i moći te da je korištenje nasilja od strane muškaraca u situaciji kada doživljavaju bespomoćnost opravdan način za ponovno uspostavljanje dominacije nad drugim muškarcima kao i ženama (Hoffman i Edwards, 2004; Hoffman i sur., 2005; prema Button i Gealt, 2010). Prema feminističkoj teoriji, rodne uloge te potreba osobe za moći i kontrolom imaju utjecaj na pojavu nasilnog ponašanja (Straus, Gelles i Steinmetz, 1980; prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017).

Vezano uz nasilje među braćom i sestrama, feministička perspektiva pomaže u objašnjenju tog tipa obiteljskog nasilja pošto ideali muževnosti, patrijarhalno uređenje obitelji, kao i kulturalno prihvaćanje korištenja sile kao načina za stjecanje kontrole nad drugim osobama ili kako bi se na taj način riješili sukobi, stvaraju odnosno potiču društveno okruženje pogodno za tipove obiteljskog nasilja (Hoffman i Edwards, 2004; prema Button i Gealt, 2010). S obzirom na ideju prema kojoj razlike u moći ispoljavaju nasilje u obitelji, feministička teorija navodi kako mlađa

djeca kojoj za razliku od starije djece nedostaje prednost fizičke snage, znanja te odgovornosti odnosno moći, kao i djeca ženskog spola uz koju se isto tako veže manja vjerojatnost da će imati veću fizičku snagu i moć, imaju veću vjerojatnost da budu viktimizirana od strane brata/sestre u odnosu na stariju i djecu muškog spola (Button i Gealt, 2010).

Primjenjujući feminističku teoriju na problem nasilja među braćom i sestrama, može se uzeti u obzir „tlačiteljska“ dinamika koja se pojavljuje kao rezultat bilo kojeg izvora razlika u moći prisutnih između djece, a počinitelj je u takvim razmjenama na poziciji pojedinca koji posjeduje veću kontrolu i/ili moć primjerice preko fizičke snage, razine odgovornosti, intelektualne, emocionalne zrelosti (Button i Gealt, 2010; Hoffman i Edwards, 2004; prema Winters, 2019). Wiehe (1997; prema Winters, 2019) navodi da nasilje među braćom i sestrama obično uključuje nasilno ponašanje od strane brata/sestre koji je stariji/veći/moćniji prema bratu/sestri koji je mlađi/manji/s manje moći, a s ciljem da bi se nadoknadio uočeni nedostatak ili gubitak moći. Kao primjer se navodi da stariji brat/sestra kojem je zadatak čuvati mlađeg brata/sestru može upotrijebiti pretjeranu silu za primjenu pravila kod odlaska na spavanje (Wiehe, 1997; prema Winters, 2019).

Djeca se kao najmlađi članovi obitelji mogu upustiti u nasilno ponašanje s braćom/sestrama, a s ciljem da ublaže odnosno smanje vlastiti osjećaj nemoći u odnosu na roditelje. Feministička teorija predlaže da će osobe muškog spola vjerojatnije počiniti nasilje prema sestri i mlađem bratu kao i da će se nasilje među braćom i sestrama vjerojatnije pojaviti u rodnim dijadama sastavljenim od starije braće i mlađih sestara (Hoffman i Edwards, 2004; prema Benedini, 2018). Rezultati istraživanja idu u prilog ideji da patrijarhalna organizacija društva doprinosi nasilju među braćom i sestrama, a prema studijama se pokazalo kako osobe muškog spola čine najveće stope nasilja prema braći/sestrama, dječaci su skloniji počiniti ozbiljnija djela od djevojčica, a braća će vjerojatnije činiti nasilje prema sestrama (Hoffman i sur., 2005; Wiehe, 1997; prema Winters, 2019).

3.2. Teorija socijalnog učenja

Teorija socijalnog učenja ističe da „*ljudi uče jedni od drugih, preko: opažanja, imitacije i modeliranja*“ (Nabavi, 2012, str. 6). Prema toj teoriji odnosno njezinom glavnom predstavniku Albertu Banduri sklonost agresiji se stječe posredno, tj. tako da se oponaša agresivno ponašanje te neposredno, tj. kada se nagrađuje neko agresivno ponašanje (Bandura, 1982; prema Žilić i Janković, 2016). Bandura i Walters (1963; prema Žilić i Janković, 2016) ističu kako će promatranje ponašanja nekog pojedinca dovesti do pojave takvog ponašanja kod osobe koja

promatra u slučaju nagrađivanja ili s druge strane, do njegove redukcije ukoliko ono bude kažnjeno.

Zasnovana na procesu modeliranja ili imitacije koji se javljaju kao odgovor na opažanje, teorija socijalnog učenja predlaže se kao teorijski okvir za objašnjenje međugeneracijskog prijenosa nasilja u obitelji odnosno agresije kao ponašanja koje je naučeno (Winters, 2019). Roditeljske demonstracije nasilnog ponašanja mogu djeci slati poruku o tome da je nasilje ispravan način za rješavanje sukoba kao i za postizanje onoga što žele u odnosima s članovima obitelji (Caffaro i Con-Caffaro, 1998; Straus i sur., 2006; prema Winters, 2019). Teorija socijalnog učenja oslanja se i na načela pojačanja gdje određeno ponašanje rezultira primanjem odnosno dobivanjem željenih nagrada, a vezano uz braću i sestre do pojačanja može doći dobivanjem roditeljske pažnje, stjecanjem kontrole nad željenim objektom kao i kroz ugodno iskustvo moći do kojeg je došlo zbog plašljivog odgovora brata/sestre (Hoffman i Edwards, 2004; prema Winters, 2019). Ukoliko je prisutno ponavljanje ponašanja bez kažnjavanja ili preusmjeravanja te ukoliko ona nastavljaju dovoditi do željenih učinaka, nasilje postaje obrazac ponašanja (Walker, 1986; prema Winters, 2019).

Svjedočenje nasilnim interakcijama u obitelji i doživljavanje istih uči članove obitelji da je nasilje prikladno sredstvo rješavanja međuljudskih sukoba i osjećaja ljutnje, a ponavljana izloženost nasilju kod osobe stvara sklonost da ona opaža nasilje kao prihvatljivo ponašanje (Herzberger, 1996; prema Meyers, 2015). Ukoliko roditelji modeliraju prihvaćanje nasilnog ponašanja povećava se vjerojatnost da će njihova djeca pribjegavati nasilju kao načinu upravljanja odnosno nošenja s konfliktima (Bandura, 1973; prema Meyers, 2015). Od strane mnogih istraživača je roditeljsko modeliranje predloženo kao istaknuto objašnjenje za pojavu nasilja među braćom i sestrama (Hoffman i Edwards, 2004; Kiselica i Morrill-Richards, 2007; Straus i sur., 2006; prema Winters, 2019). Kod one djece koja svjedoče nasilju koje se pojavljuje između njihovih roditelja i/ili doživljavaju nasilje počinjeno od strane odraslih postoji veća vjerojatnost uključivanja u nasilna ponašanja s braćom/sestrama kao i vršnjacima (Button i Gealt, 2010; Noland i sur., 2004; Spaccarelli i sur., 1994; Straus i sur., 2006; Wallace, 1999; Wiehe, 1997; prema Winters, 2019). Dijete koje doživljava ili promatra negativne razmjene uči takvo ponašanje oponašati kada se nađe u sličnim situacijama, ali isto tako uči opravdanja kao i motivaciju za korištenje nasilja (Akers, 2000; Bandura, 1978; prema Hoffman, Kiecolt i Edwards, 2005).

Akers (1985; prema Benedini, 2018) spominje 4 mehanizma putem kojih je devijantno odnosno kriminalno ponašanje naučeno: definicije (eng. *definitions*), diferencijalno udruživanje (eng.

differential association), diferencijalno pojačanje (eng. *differential reinforcement*) i imitacija (eng. *imitation*). U teoriji socijalnog učenja definicije se odnose na značenja koja osoba povezuje s određenim ponašanjem (Akers, 1985; prema Benedini, 2018). U slučaju da osoba definira devijantno/kriminalno ponašanje kao nepovoljno te ne odobrava ovakva ponašanja, manje je vjerojatno da će se uključiti u takva ponašanja. Naučene definicije ovise o osobama s kojima pojedinac provodi vrijeme te o ponašanjima tih osoba. Diferencijalno udruživanje odnosi se na to da će osoba naučiti povoljne i nepovoljne definicije vezane uz devijantno ponašanje kroz interakciju s drugim ljudima, a naročito onim koje se odvijaju u važnim društvenim skupinama (Akers, 1985; prema Benedini, 2018). Kao primjer se navodi da ukoliko osoba dolazi iz obitelji čiji članovi koriste fizičko nasilje kao način rješavanja sukoba, ta osoba će vjerojatnije definirati takvo ponašanje kao normalno odnosno prihvatljivo. Diferencijalno pojačanje se odnosi na to da će postupci osobe biti oblikovani očekivanim nagradama ili kaznama za ponašanje osobe. Ukoliko je u prošlosti osoba bila nagrađena za određena ponašanja, primjerice pohvalom značajnih osoba, za nju je vjerojatnije da će se u budućnosti uključiti u takva ponašanja. S druge strane, ako je osoba kažnjena nakon što se uključila u određeno ponašanje primjerice tako da joj se oduzelo nešto što je njoj ugodno, kod nje je manje vjerojatno da će se uključiti u takvo ponašanje kasnije. Vezano uz nasilje među braćom i sestrama, to može značiti da je za osobe, koje su bile seksualno nasilne prema bratu/sestri i koje nisu kažnjene od strane roditelja zbog takvog ponašanja, vjerojatnije da će i u budućnosti počinuti seksualno nasilje prema svom bratu/sestri. Četvrti mehanizam teorije socijalnog učenja je imitacija koji se odnosi na to da ukoliko osoba opaža nekoga s kim provodi vrijeme kako se ponaša na određen način, kod nje postoji veća vjerojatnost da će to oponašati. Kao primjer se navodi da ukoliko roditelj udari dijete jer ga je naljutilo ili ukoliko udari supruga/u, dijete može kasnije to oponašati udarajući brata/sestru.

3.3. Teorija (model) prisile

Prema Pattersonovoj teoriji prisile razlikuju se dvije skupine delinkvenata, a to su: rani i kasni delinkventi (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990; prema Vrselja, 2010). U razvoju rane delinkvencije ističe se značaj obiteljskih interakcija kao glavnog kauzalnog mehanizma, dok se u razvoju kasne delinkvencije ističe uloga tzv. treninga devijantnosti koji se veže uz devijantne vršnjake, a do kojeg dolazi radi smanjenog nadzora od strane roditelja (Patterson, 1998; prema Vrselja, 2010). Teorija prisile spada pod socijalno-interakcijske teorije prema kojima se rano antisocijalno ponašanje uči kroz interakcije članova obitelji odnosno u obitelji (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990; prema Vrselja, 2010), a glavni mehanizam vezan uz razvoj ranog

delinkventnog ponašanja je mehanizam prisile koji podrazumijeva „*uvjetovane reakcije na averzivno ponašanje drugih*“ (Patterson, 2002; prema Vrselja, 2010, str. 148).

Uzimajući u obzir opažanja sudionika u njihovim domovima koja su rađena u sklopu Oregonskog istraživanja mladih pokazalo se kako se mehanizam prisile može prikazati u četiri koraka, a to su: „1) *roditelj nameće svoj zahtjev; 2) dijete na zahtjev roditelja odgovara averzivnim ponašanjem odnosno prepiranjem, vikanjem ili zahtijevanjem; 3) roditelj na ovakvo ponašanje djeteta reagira pokušajem smirivanja situacije, odnosno odustajanjem od svog zahtjeva i 4) dijete se prestaje ponašati averzivno, odnosno smiri se*“ (Patterson, 1998; prema Vrselja, 2010, str. 148). Do tog procesa dolazi povremeno u svim obiteljima, međutim u pojedinim obiteljima on je učestaliji (Snyder, 1995; prema Vrselja, 2010). Djeca koja dolaze iz obitelji gdje se ovaj proces javlja učestalo će rano početi s antisocijalnim ponašanjem. Za obitelji u kojima su učestale prisilne interakcije karakteristično je neadekvatno ponašanje od strane roditelja, odnosno oštro, nekonzistentno discipliniranje djece, nedovoljna pozitivna uključenost u aktivnosti djece kao i smanjen nadzor njihovih aktivnosti (Patterson, 2002; prema Vrselja, 2010). Velik broj istraživanja koja su vezana uz teoriju prisile imaju u fokusu djecu i roditelje te se bave proučavanjem procesa tijekom kojeg skrbnici „teška“ ponašanja djece pojačavaju nenamjerno „*kroz ponovljene, ciklične reakcije emocionalnog povlačenja i popuštanja*“ (Smith i sur., 2014; prema Winters, 2019, str. 30).

Model prisile je predstavljen kao teorijski okvir prema kojem se predlaže da devijantno ponašanje proizlazi iz toga što roditelji nisu uspjeli pristupiti kroz učinkovitu disciplinu ranim prisilnim ponašanjima djece (Patterson, Dishion i Bank, 1984; prema Benedini, 2018). Pojedinci s problemima u ponašanju u ranom djetinjstvu, zbog utjecaja čimbenika kao što su primjerice temperament djeteta, antisocijalni roditelji, zlouporaba psihoaktivnih tvari kod roditelja, će početi s uključivanjem u prisilne razmjene s braćom/sestrama, roditeljima, a one mogu sadržavati izljeve bijesa kao i zadirkivanje (Patterson i sur., 1984; prema Benedini, 2018). Patterson (1986; prema Benedini, 2018) navodi da u slučaju ako roditelji na takvo ponašanje ne reagiraju učinkovitom disciplinom, dolazi do povećanja učestalosti kao i ozbiljnosti takvih prisilnih ponašanja. Ovaj model postavlja kako osoba u svojoj mlađoj dobi može započeti s manje razdražljivim razmjenama u odnosu s roditeljima, ali i s braćom/sestrama koje uključuju zadirkivanje ili vikanje (Patterson i sur., 1984; prema Benedini, 2018). Ukoliko se ne koristi učinkovita disciplina od strane roditelja u pokušaju smanjenja takvog ponašanja, razmjene će postati učestalije te će povećati opseg pa tako primjerice razdražljive razmjene koje se odvijaju između braće i sestara povećavaju svoju učestalost, ali i prelaze iz zadirkivanja u ponašanja

poput udaranja, guranja. Sukladno povećanju učestalosti prisilnih razmjena i fizičkih borbi koje su prisutne među članovima obitelji, dijete i u odnosu s prijateljima te ostalim vršnjacima kao sredstvo komunikacije i rješavanja problema počinje koristiti prisilne taktike, uključujući fizičko nasilje (Patterson i sur., 1984; prema Benedini, 2018).

3.4. Teorija sukoba

Prema teoriji sukoba predlaže se kako članovi obitelji odnosno specifičnije braća i sestre posežu za korištenjem nasilja s ciljem rješavanja sukoba koji izvorište imaju u konkurentskim interesima tih osoba (Coser, 1956; Felson i Tedeschi, 1993; Sprey, 1969; prema Hoffman i sur., 2005). Ova teorija ima korijene u marksizmu te pretpostavlja da su osobe urođeno usmjerene na svoje interese odnosno sebične kao i da je kod društava prisutna sklonost oskudici resursa. Ljudski i društveni uvjeti su zajedno postavljeni na način da stvaraju dinamiku u kojoj osobe odabiru odnosno koriste nasilje kao način rješavanja sukoba koji rezultiraju iz konkurentskih interesa (Smith i Hamon, 2012; prema Winters, 2019). Prema ovoj teoriji obiteljsko nasilje je odgovor na percipiranu oskudicu pretpostavljajući kako su osobe urođeno usmjerene na svoje interese odnosno sebične kao i da će upotrijebiti bilo koja sredstva koja im trebaju kako bi došli do resursa koje žele (Winters, 2019).

Nasilje među braćom i sestrama se promatra kao odgovor na percepciju djeteta da su oni resursi koji su njemu potrebni poput roditeljske pažnje, osnovnih potreba neadekvatni ili oskudni (Hoffman i sur., 2005; Smith i Hamon, 2012; prema Winters, 2019). Obiteljski uvjeti poput fizičke ili emocionalne nedostupnosti roditelja i različitog postupanja prema djeci su povezani s nasiljem među braćom i sestrama, a to je podržano teorijom sukoba (Caffaro i Con-Caffaro, 1998; prema Winters, 2019). Prema teoriji sukoba, natjecanje djece je za naklonost te pažnju roditelja, a do nasilja između djece dolazi kada se jedno dijete osjeća osnaženo zbog roditeljskog favoriziranja ili kada drugo dijete iz ljutnje i ogorčenosti uzvrati djetetu koje je favorizirano (Kernsmith, 2008). U skladu s tom teorijom navodi se kako nasilje među braćom i sestrama može biti rezultat pokušaja osobe da stekne kontrolu nad vrijednim resursima, bijesa koji je prisutan zbog roditeljskog favoriziranja ili sukoba po pitanju njihovog udjela u obavljanju poslova u kućanstvu (Hoffman i sur., 2005).

3.5. Socijalno - ekološka teorija (model)

Socijalno - ekološka teorija nasilja temelji se na Bronfenbrennerovom ekološkom modelu individualnog razvoja osobe (Bronfenbrenner, 1979; prema Klasnić, 2011). Carlson (1984;

prema Klasnić, 2011) je prvi put ovaj teorijski okvir primijenila na objašnjenje nasilja u obitelji te je ono opisano kao višestrani fenomen koji je zasnovan na uzajamnom djelovanju osobnih, sociokulturnih te situacijskih čimbenika.

Prema socijalno – ekološkom modelu značajne su četiri razine vezane uz pojavu nasilja u obitelji (Dahlberg i Krug, 2002; prema Galić, 2016), a to su:

1) razina individue: biološki i čimbenici osobne povijesti koji povećavaju rizik da osoba postane žrtva ili počinitelj nasilja u obitelji. Primjerice, to mogu biti: stavovi ili uvjerenja koji podržavaju nasilje u obitelji, prijašnje zlostavljanje ili prisutnost tijekom zlostavljanja druge osobe, zlouporaba alkohola/droga i slično;

2) razina veze: čimbenici koji su vezani uz najbliže odnose određene osobe poput onih s prijateljima, intimnim partnerima i članovima obitelji, a koji povećavaju rizik. Primjerice, druženje s vršnjacima koji su skloni korištenju nasilja, fizički nasilno ili emocionalno nepodržavajuće obiteljsko okruženje i slično;

3) razina zajednice: čimbenici na razini zajednice kao što su veze sa školom, susjedstvima te radnim mjestima, a koji mogu povećati rizik kod osobe. To mogu biti: nedostatak podrške policije i pravosuđa, opća tolerancija nasilja nad ženama i slično;

4) razina društva: odnosi se na društvene i kulturalne norme koje stvaraju okruženje gdje se nasilje prihvaća/odobrava kao što je primjerice društvena, ekonomska i politička neravnopravnost zasnovana na rodu/spolu, etnicitetu, religiji i slično, a koju društvo dosta često prihvaća pa čak i provodi (Dahlberg i Krug, 2002; prema Galić, 2016). S obzirom da je nasilje među braćom i sestrama jedan tip nasilja u obitelji, može se reći kako bi nasilje među braćom i sestrama prema socijalno - ekološkom modelu bilo rezultat interakcije čimbenika s različitim razina.

3.6. Sistemska obiteljska teorija

Sistemska obiteljska teorija utemeljena je na postavkama opće sistemske teorije (Minuchin, 1974; prema Boričević Maršanić, 2011), a prema općoj teoriji sistema svaki sustav je sastavljen od određenih dijelova koji se nalaze u međusobnoj interakciji (Bertalanffy, 1968; prema Boričević Maršanić, 2011). Sistemska obiteljska teorija nalaže da je jasnije razumijevanje pojedinih članova obitelji moguće samo ako se promatraju unutar konteksta cijele obitelji, uzimajući u obzir i prošle generacije (Smith i Hamon, 2012; prema Winters, 2019). Ova teorija daje teorijski okvir kroz koji se pruža mogućnost proučavanja odnosa obitelji te djetetovog razvoja (Minuchin, 1974; Satir, 1988; prema Merkaš, 2012). U ovoj teoriji fokus je na odnosima

koji postoje među članovima obitelji, a značaj se pridaje i međupovezanosti kao i uzajamnoj kauzalnosti svakog člana obitelji (tj. utjecaju članova obitelji jednih na druge) (Piercy, Sprenkle i Wetchler, 1996; prema McLaurin, 2005).

Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema McLaurin, 2005) navode neke obiteljske sistemske karakteristike i/ili rizične čimbenike koji mogu pogodovati okruženju u kojem je vjerojatnije da će se pojaviti nasilje među braćom i sestrama. Roditeljska nedostupnost se spominje kao jedan od tih čimbenika te se navodi kako nasilje među braćom i sestrama nije neuobičajena pojava u obiteljima u kojima je oboje roditelja zaposleno te starija djeca često preuzimaju uloge skrbnika. Jedan visokorizični čimbenik za pojavu nasilja među braćom i sestrama su i odnosi između braće i sestara koje obilježavaju nefleksibilne uloge, dvosmislene granice, nejednaka struktura moći, a roditelji često potiču takve karakteristike. Sljedeća karakteristika koja može pogodovati nasilju među braćom i sestrama je roditeljsko favoriziranje odnosno roditelji koji različito tretiraju djecu često nesvjesno doprinose stvaranju osjećaja usporedbe među njima, a kada dijete na temelju roditeljskog favoriziranja percipira da je ono manje vrijedno od brata/sestre, ono će se često okomiti na brata/sestru i takvo ponašanje tom djetetu služi kao način oslobađanja ljutnje koju osjeća prema roditeljima. Jedan od rizičnih čimbenika uključuje povezanost između obitelji te većeg sustava pa tako primjerice utjecaj socijalizacije spolnih uloga u većem društvenom sustavu nesvjesno može dovesti do negativnih reakcija djece. Prethodno su navedeni česti sistemski rizični čimbenici koji su istaknuti u literaturi vezanoj uz nasilje među braćom i sestrama te traumu (Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Wiehe, 1990, 1997, 1998; prema McLaurin, 2005).

3.7. Teorija naučene bespomoćnosti

Teoriju naučene bespomoćnosti uvodi 1974. godine Martin Seligman, a prema njoj je osoba svoju pasivnost kao i osjećaj da ne može imati pod kontrolom svoj život stekla izloženošću neugodnim iskustvima te traumama koje nije uspjela kontrolirati te razriješiti (Davison i Neale, 2002; prema Crvelin, 2016). Naučena bespomoćnost odnosi se na reakciju odustajanja koja proizlazi iz uvjerenja da naše radnje odnosno postupci ne mogu imati utjecaj na ishode (Seligman, 2006; prema Nazor, 2012) odnosno to je unutarne stanje osobe uz koje se veže osjećaj niske samoefikasnosti, niske razine motivacije kao i niske mogućnosti da se utječe na situaciju (Vizek-Vidović i sur., 2003; prema Špoljarić, 2019). Naučena bespomoćnost se javlja kao posljedica neuspjeha koji se ponavljaju, a koje osoba pripisuje slabosti svojih sposobnosti (Vizek-Vidović i sur., 2003; prema Špoljarić, 2019). Što se tiče teorije naučene bespomoćnosti,

ona se često primjenjivala na supruge koje su pretučene (McLaurin, 2005). Predlaže se kako se kroz proces viktimizacije pretučena supruga „uhvati u zamku“ psihološke paralize, a to se u biti smatra konceptom naučene bespomoćnosti. Nauči li žrtva odnosno pretučena supruga kako njezine reakcije ne utječu na to što joj se dešava, ona nauči i odreći se odnosno odustati od moći, a na taj način prihvaća bespomoćnost (Walker, 1978; prema McLaurin, 2005).

Bennett (1990; prema McLaurin, 2005) smatra kako je situacija djeteta žrtve nasilja pogodnija za pojavu naučene bespomoćnosti u usporedbi sa situacijom supruge/a žrtve nasilja. Usprkos tome što suprug/a i dijete koji su žrtve nasilja mogu imati sličan emocionalni i motivacijski deficit, postoji mogućnost rasprave o tome kako suprug/a žrtva nasilja ima veću šansu za dobivanje zaštite od počinitelja nasilja nad njome uzevši u obzir činjenicu da je riječ o odrasloj osobi. Vezano uz djecu koja su izložena nasilju, a posebice onu djecu koja su žrtve nasilja počinjenog od strane brata/sestre navodi se kako nasilne radnje usmjerene prema njima često nisu tako očigledne te su mnogo puta opravdane, ali i u potpunosti ignorirane. U slučaju takve situacije, kada se uzme u obzir dob osoba uključenih u nasilje kao i okolina u kojoj se javlja nasilje, može se reći kako se povećava vjerojatnost da će doći do razvoja naučene bespomoćnosti (Bennett, 1990; prema McLaurin, 2005).

4. RASPROSTRANJENOST NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

Nasilje među braćom i sestrama je jedno od najmanje proučavanih tipova obiteljskog nasilja premda je često prepoznato kao najrasprostranjeniji tip (Caffaro, 2014; Eriksen i Jenson, 2006; prema Weegar, 2017). Nasilje među braćom i sestrama je češće od bilo kojeg drugog tipa nasilja u obitelji (Straus, Gelles i Steinmetz, 1980, 2006; prema Perkins i Barry, 2020). Wolke, Tippet i Dantchev (2015) navode kako stope prevalencije variraju od oko 15% do 50% za viktimizaciju brata/sestre te 10% do 40% za počinjenje nasilja prema bratu/sestri. S obzirom na američke nacionalne procjene, približno 33% djece u dobi od 0 do 17 godina će doživjeti „napad“ od strane brata/sestre u nekom trenutku u svom djetinjstvu (Finkelhor, Turner, Ormrod i Hamby, 2009; Finkelhor, Turner, Shattuck i Hamby, 2015; prema Perkins i Barry, 2020). U nastavku će se dati pregled pojedinih istraživanja vezanih uz rasprostranjenost nasilja među braćom i sestrama, kako onih starijih, tako i suvremenijih (*Tablica 1.*).

Tablica 1. Istraživanja vezana uz rasprostranjenost nasilja među braćom i sestrama

Autor(i)	Istraživanje
<i>Straus, Gelles i Steinmetz (1980; prema Perkins, 2014)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • nasilje među braćom i sestrama je problematičan fenomen • 80% djece u dobi između 3 i 17 godina doživljava nasilno ponašanje s bratom/sestrom na godišnjoj razini
<i>Roscoe, Goodwin i Kennedy (1987; prema Perkins, 2014)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: srednjoškolci • 88% osoba muškog spola i 94% osoba ženskog spola je bilo žrtva nasilja počinjenog od strane brata/sestre • 85% osoba muškog spola i 96% osoba ženskog spola je bilo inicijatorima nasilja prema bratu/sestri u godini prije studije
<i>Wiehe (1997; prema Morrill, Bachman, Polisuk, Kostelyk i Wilson, 2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • najmanje 53 od svakih 100 djece u Sjedinjenim Američkim Državama je počinitelj nekog oblika nasilja prema bratu/sestri
<i>Wolke i Samara (2004; prema Wolke i sur., 2015)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Izrael • uzorak: djeca u dobi od 12 do 15 godina • 16,5% djece je bilo žrtvom nasilja najmanje jednom tjedno ili češće u prijašnjih 6 mjeseci
<i>Button i Gealt (2010)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sjedinjene Američke Države (Delaware) • uzorak: 8122 učenika koji žive s bratom/sestrom, većina u dobi između 13 i 18 godina • 42% učenika je doživjelo neki oblik nasilja od strane brata/sestre u prošlih 30 dana • ponašanja poput guranja ili šamaranja se najčešće doživljavaju

<i>Skinner i Kowalski (2013; prema Dantchev, 2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sjedinjene Američke Države • uzorak: 44 mladih odraslih osoba u dobi od 18 godina i starijih • 78% je bilo žrtva nasilja počinjenog od strane brata/sestre • 85% je počinilo nasilje prema bratu/sestri
<i>Relva, Fernandes i Mota (2013)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 590 portugalskih studenata muškog i ženskog spola u dobi od 17 do 52 godine koji imaju brata/sestru • više od 90% ih je doživjelo, ali i počinilo najmanje jedan primjer psihološkog nasilja u odnosu s bratom/sestrom • više od 70% ih je doživjelo, ali i počinilo najmanje jedan primjer fizičkog nasilja u odnosu s bratom/sestrom • najčešće prijavljivane radnje kod žrtvi i kod počinitelja nasilja u odnosu s bratom/sestrom su: vrijeđanje, činjenje nečeg iritantnog, vikanje i šamaranje
<i>Tippett i Wolke (2015)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • studija se temeljila na podacima dobivenim u sklopu longitudinalne studije kućanstava provedene u Ujedinjenom Kraljevstvu • iz analize su isključeni mladi koji nemaju brata/sestru • uzorak: 4237 mladih u dobi od 10 do 15 godina • 45,8% mladih je bilo žrtva nasilja počinjenog od strane brata/sestre • 35,6% mladih je bilo počinitelj nasilja prema bratu/sestri tijekom prošlih 6 mjeseci
<i>Demirbaş i Gülaçtı (2016)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 203 studenta (osobe muškog i ženskog spola) filozofije i sociologije Sveučilišta u Turskoj • stopa prevalencije doživljenog nasilja od strane brata/sestre je bila 18,05% • stopa prevalencije nasilnih napada prema bratu/sestri je bila 24,88%
<i>Bar-Zomer i Klomek (2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 279 izraelskih učenika muškog i ženskog spola prosječne dobi 13,5 godina • 30,8% djece je bilo uključeno u nasilje među braćom i sestrama na bilo koji način (9,7% ih je bilo žrtva nasilja, 4,3% ih je bilo počinitelj nasilja, 16,8% ih je bilo počinitelj i žrtva nasilja)
<i>Toseeb, McChesney i Wolke (2018; prema Dantchev, 2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Ujedinjeno Kraljevstvo • uzorak: 14 177 djece u dobi od 11 godina • 48% djece je bilo uključeno u nasilje s bratom/sestrom (16% ih je bilo žrtva nasilja, 27% žrtva i počinitelj nasilja, 5% počinitelj nasilja)

Iz ranije navedenog pregleda istraživanja, vidljivo je kako se nasilje među braćom i sestrama pojavljuje u različitim dijelovima svijeta, u različitim dobnim skupinama te da su relativno visoke stope prevalencije i doživljenog i počinjenog nasilja brata/sestre, no treba imati na umu da se stope prevalencije razlikuju ovisno o tome primjerice koji se mjerni instrumenti koriste,

za koje vremensko razdoblje se pojava nasilja među braćom i sestrama ispituje (primjerice u posljednjih mjesec dana, u posljednjih godinu dana, tijekom životnog vijeka i sl.), ulogama braće i sestara u nasilju (žrtva, počinitelj, počinitelj-žrtva), oblicima nasilja među braćom i sestrama (fizičko, psihičko, seksualno) ili o nekim obilježjima sudionika istraživanja (spol, dob). Može se spoznati i kako prednjače istraživanja iz Sjedinjenih Američkih Država.

4.1. Rasprostranjenost fizičkog nasilja među braćom i sestrama

Fizičko nasilje ima visoku stopu pojavnosti među braćom i sestrama (Simonelli, Mullis, Elliott i Pierce, 2002; prema McLaurin, 2005). Rezultati iz različitih studija koje se oslanjaju na samo-izvješća od strane mladih i skrbnika ukazuju na to da je fizičko nasilje među braćom i sestrama često u djetinjstvu i adolescenciji (Benedini, 2018) s najvećim stopama u ranom djetinjstvu što se poklapa s nesposobnosti mlađe djece da reguliraju svoje korištenje agresije (Tremblay i sur., 2004; prema Tippett i Wolke, 2015). Ovaj oblik nasilja među braćom i sestrama je najrašireniji među mlađom djecom (Caspi, 2012; Martin i Ross, 2005; prema Tucker, Finkelhor, Shattuck i Turner, 2013). Studije ukazuju kako direktni oblici nasilja među braćom i sestrama kao što je fizičko nasilje opada s dobi (Wolke i Skew, 2012; prema Dantchev, 2018) te su zamijenjeni sa sofisticiranijim indirektnim oblicima nasilja (Tippett i Wolke, 2015; Tucker, Finkelhor, Turner i Shattuck, 2014a; prema Dantchev, 2018). Tucker i sur. (2013; prema Benedini, 2018) su slično tome došli do rezultata da je učestalost fizičkog nasilja braće i sestara veća među mlađom djecom u usporedbi sa starijom djecom, no došli su i do nalaza da dok se učestalost fizičke viktimizacije od strane brata/sestre smanjuje s dobi, ozbiljnost napada raste. Stope prevalencije za osobe koje navode da su fizički napale brata/sestru su rangirane visoko od 70% do 96% (npr. Eriksen i Jensen, 2009; Kettrey i Emery, 2006; Roscoe, Goodwin i Kennedy, 1987; prema Khan, 2017). Rezultati studija ukazuju na to da između 40% i 80% mladih doživljava fizičko nasilje počinjeno od strane brata/sestre svake godine (Caspi, 2012; Straus i sur., 1980; prema Benedini, 2018). Postoje određena istraživanja koja su vezana uz rasprostranjenost fizičkog nasilja među braćom i sestrama, a bit će istaknuta neka od njih (*Tablica 2.*)

Tablica 2. Istraživanja vezana uz rasprostranjenost fizičkog nasilja među braćom i sestrama

Autor(i)	Istraživanje
<i>Hardy (2001; prema Yu i Gamble, 2012)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • retrospektivna studija • tijekom djetinjstva je 48% osoba bilo žrtva fizičkog nasilja počinjenog od strane brata/sestre • 41% ih je bilo fizički nasilno prema bratu/sestri

<i>Kettrey i Emery (2006)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 200 studenata muškog i ženskog spola • 12,5% ih je bilo uključeno u odnos s bratom/sestrom koji je uključivao korištenje blagog fizičkog nasilja • 70,5% ih je bilo uključeno u odnos s bratom/sestrom koji je uključivao korištenje ozbiljnog fizičkog nasilja
<i>Pettis (2014)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 69 roditelja odnosno njih 63,89% izvjestilo je kako je određeno dijete počinilo nasilje prema bratu/sestri prošle godine (55,07% je bilo manje ozbiljno i 44,92% je bilo ozbiljnije) • 26 roditelja odnosno njih 24,07% izvjestilo je kako je određeno dijete počinilo nasilje prema bratu/sestri u svom životnom vijeku (80,77% je bilo manje ozbiljno i 19,23% je bilo ozbiljnije)
<i>Bachman (2016)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 252 odrasle osobe • iznad 80% ispitanika nije nikad ili su rijetko (0-3 slučaja tijekom životnog vijeka) počinili fizičko nasilje prema bratu/sestri • 49% ih je u nekoj točki u svom životnom vijeku udarilo, ošamarilo ili udarilo nogom brata/sestru, s 17% onih koji su naveli da su to učinili povremeno do vrlo često (između 7 i 10+ slučajeva)

Iz ranije navedenih rezultata određenih istraživanja vezanih uz fizičko nasilje među braćom i sestrama, može se uočiti kako se uz ovaj oblik nasilja pojavljuju dosta visoki postoci i počinjenog i doživljenog nasilja. Treba uzeti u obzir kako je riječ o pregledu malog broja istraživanja fizičkog nasilja među braćom i sestrama te da je za točnije procjene rasprostranjenosti potrebna detaljnija analiza.

Pošto se u literaturi mogu pronaći podaci vezani specifično uz ubojstvo među braćom i sestrama, bit će izdvojeni neki od nalaza do kojih se došlo. Pojedine statistike pokazale su kako približno 10% obiteljskih ubojstava čine ubojstva brata/sestre (Dawson i Langan, 1994; prema Hoffman i Edwards, 2004), a slične procjene navode kako ubojstva braće i sestara čine čak 8% -10% svih obiteljskih ubojstava (Gebo, 2002; prema Weegar, 2017). U izvještaju *the Federal Bureau Investigation's (FBI) Supplement Homicide Report* je navedeno kako je bilo 1002 ubojstva brata/sestre u razdoblju između 2000. i 2007. godine (Walsh i Krienert, 2014; prema Khan, 2017).

4.2. Rasprostranjenost psihičkog (psihološkog/emocionalnog) nasilja među braćom i sestrama

Iako je psihičko nasilje između braće i sestara premalo proučavano, smatra se kako je ono čak češće od ostalih oblika nasilja među braćom i sestrama (Crick i sur., 2001; Kurst-Swanger i

Petcosky 2003; Wiehe 1997; prema Yu i Gamble, 2012). Pojedini autori navode kako je ovaj oblik nasilja među braćom i sestrama najčešći (Wiehe, 1998; Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Wolfe, 1987; prema McLaurin, 2005). Zbog razvojnih promjena u izražavanju nasilja, psihičko nasilje među braćom i sestrama može biti raširenije u adolescenciji u usporedbi s djetinjstvom (Tucker i sur., 2013). Pojedina istraživanja pokazuju kako između 30% i 80% braće i sestara doživljava neki oblik psihičkog nasilja od strane drugog brata/sestre (Duncan, 1999; Kiselica i Morrill-Richards, 2007; Goodwin i Roscoe, 1990; Wiehe, 2000; prema Button i Gealt, 2010), a određene studije na uzorcima adolescenata su došle do rezultata kako ih 50% – 60% izvještava da su počinili psihičko nasilje prema bratu/sestri (Goodwin i Roscoe, 1990; Roscoe, Goodwin i Kennedy, 1987; prema Tucker i sur., 2013), no vidljivo je kako je riječ o starijim istraživanjima pa tim nalazima treba pristupiti s oprežnošću. U sljedećem dijelu rada izdvojit će se rezultati pojedinih istraživanja vezanih uz psihičko nasilje među braćom i sestrama (**Tablica 3.**).

Tablica 3. Istraživanja vezana uz rasprostranjenost psihičkog nasilja među braćom i sestrama

Autor(i)	Istraživanje
<i>Straus, Gelles i Steinmetz (1980; prema Morrill i sur., 2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Sjedinjene Američke Države • 85% djece je bilo uključeno u psihičko nasilje među braćom i sestrama
<i>Wiehe (2000; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 150 odraslih osoba • 78% osoba je doživjelo psihičko nasilje od strane brata/sestre uključujući primjerice omalovažavanje, zastrašivanje, provokacije, uništavanje imovine, mučenje te ubijanje kućnih ljubimaca
<i>Mackey, Fromuth i Kelly (2010; prema Pettis, 2014)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • 97% ispitanika je počinilo manje emocionalno nasilje • 80% ispitanika je počinilo ozbiljno emocionalno nasilje • 97% ispitanika je bilo žrtva manjeg emocionalnog nasilja • 83% ispitanika je bilo žrtva ozbiljnog emocionalnog nasilja
<i>Bachman (2016)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • uzorak: 252 odrasle osobe • preko dvije trećine ispitanika (67,9%) nije nikada ili su veoma rijetko počinili psihičko nasilje prema bratu/sestri • 78% ispitanika je u nekoj točki u svom životnom vijeku ismijavalo brata/sestru, dok je njih 30% to učinilo povremeno do vrlo često

S obzirom na ranije navedene podatke vezane uz psihičko nasilje među braćom i sestrama, može se istaknuti da su postoci vezani uz rasprostranjenost tog oblika nasilja veoma visoki, no

radi se o pregledu rezultata vrlo malog broja istraživanja te bi se za dobivanje točnijih procjena trebalo ići u detaljnije analize većeg broja istraživanja vezanih uz ovaj oblik nasilja.

4.3. Rasprostranjenost seksualnog nasilja među braćom i sestrama

Seksualno nasilje među braćom i sestrama se najmanje pojavljuje u odnosu na ostale oblike nasilja među braćom i sestrama te je većina uključena u manje ozbiljne radnje (Kernsmith, 2008). Koristeći istraživanja koja rabe samo-izvještaje studenata koji su se prisjećali događaja u djetinjstvu, Finkelhor (1980; prema Benedini, 2018) je došao do rezultata kako je seksualno nasilje počinjeno od strane brata/sestre raširenije kroz djetinjstvo i adolescenciju, iako su ozbiljnija seksualna ponašanja kao što su pokušaj spolnog odnosa i spolni odnos češći u adolescenciji nego u djetinjstvu. U sljedećem dijelu rada bit će istaknuti rezultati pojedinih istraživanja vezanih uz seksualno nasilje među braćom i sestrama (*Tablica 4.*)

Tablica 4. Istraživanja vezana uz rasprostranjenost seksualnog nasilja među braćom i sestrama

Autor(i)	Istraživanje
<i>Cole (1982; prema McLaurin, 2005)</i>	<ul style="list-style-type: none"> uzorak: odrasle osobe ženskog spola iz 28 različitih država 33% ih je bilo žrtva seksualnog nasilja počinjenog od strane brata
<i>Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema McLaurin, 2005)</i>	<ul style="list-style-type: none"> uzorak: odrasle osobe koje su doživjele nasilje od strane brata/sestre 395 osoba iz uzorka je doživjelo incest s bratom/sestrom, a 63% od ovih osoba koje su doživjele incest su bile osobe ženskog spola koje su doživjele seksualni napad od strane brata 61% osoba doživjelo je više oblika nasilja, uključujući incest s bratom/sestrom
<i>Hardy (2001; prema McLaurin, 2005)</i>	<ul style="list-style-type: none"> uzorak: studenti 7,4% ispitanika je doživjelo seksualno ponašanje s bratom/sestrom rangirano od milovanja do spolnog odnosa
<i>Krienert i Walsh (2011b; prema Benedini, 2018)</i>	<ul style="list-style-type: none"> korišteni su službeni podaci iz <i>the National Incident-Based Reporting System (NIBRS)</i> između 2000. i 2007. godine je bilo prijavljeno oko 13 000 incidenata seksualnog nasilja počinjenog od strane brata/sestre

Iz ranije navedenog pregleda rezultata pojedinih istraživanja može se reći kako je seksualno nasilje manje prisutno u odnosu na fizičko i psihičko nasilje među braćom i sestrama, ali s druge strane postoci vezani uz rasprostranjenost seksualnog nasilja među braćom i sestrama nisu

zanemarivi. Ovakvim zaključcima treba pristupiti s oprezom budući da je analiza rađena na malom broju istraživanja, a da bi se mogle dati točnije procjene postoji potreba za ulaskom u detaljnije analize većeg broja istraživanja.

4.4. Usporedba rasprostranjenosti nasilja među braćom i sestrama u odnosu na ostale tipove nasilja u obitelji te vršnjačko nasilje

Rezultati studija provedenih u Sjedinjenim Američkim Državama, Ujedinjenom Kraljevstvu, Izraelu, Italiji i Australiji sugeriraju kako je nasilje među braćom i sestrama najčešći oblik nasilja, odnosno raširenije je nego nasilje od strane roditelja, odraslih osoba stranaca ili vršnjaka (Finkelhor, Turner i Ormrod, 2006; Radford, Corral, Bradley i Fisher, 2013; Khan i Cooke, 2013; Straus, Gelles i Steinmetz, 1980; prema Wolke i sur., 2015). U studiji koju su proveli Straus, Gelles i Steinmetz (1980; Kettrey i Emery, 2006) se pokazalo da je 75,5% američke djece u dobi između 3 i 17 godina koja imaju brata/sestru počinilo najmanje jednu nasilnu radnju prema bratu/sestri u godini koja vodi do studije. Dodatno, 48,4% ove djece je sudjelovalo u ozbiljnom nasilju unutar specifične godine (Straus i sur., 1980; prema Kettrey i Emery, 2006). Kada se prethodno navedeno uspoređuje s brojem supružnika koji sudjeluju u takvim ponašanjima jedni prema drugima (15,6% su nasilni i 6,1% su teško nasilni) te brojem roditelja koji sudjeluju u takvim ponašanjima prema svojoj djeci (63,5% su nasilni i 14,2% su teško nasilni), odnos među braćom i sestrama je pronađen kao onaj koji je najviše nasilan unutar obiteljskog konteksta (Straus i sur., 1980; prema Kettrey i Emery, 2006). Straus i sur. (1980; prema McLaurin, 2005) su došli do rezultata da dok 10% roditelja udaraju jedan drugoga s predmetom, 40% djece udara brata/sestru, a dok 1% roditelja pretuče jedan drugoga, 16% djece pretuče brata/sestru u godini njihovog istraživanja. Finkelhor, Turner, Shattuck i Hamby (2015; prema Caffaro, 2020) su napravili analizu istraživanja *the National Survey of Children's Exposure to Violence* koje je provedeno u Sjedinjenim Američkim Državama između 2013. i 2014. godine te se došlo do nalaza kako je 21,8% uzorka bilo fizički napadnuto od strane brata/sestre u usporedbi s 15,2% onih koji su doživjeli nasilje od strane roditelja u godini studije.

Nasilje prema bratu/sestri raširenije je nego nasilje prema djeci koja nisu u srodstvu (Felson, 1983; Skinner i Kowalski, 2013; prema Hernandez, 2015). Viktimizacija od strane brata/sestre je pronađena kao kronična, a približno 40% djece i adolescenata u dobi od 2 do 17 godina iz nacionalnog uzorka izvještava o kroničnoj viktimizaciji od strane brata/sestre u usporedbi sa samo 15% onih koji su doživjeli kroničnu viktimizaciju od strane vršnjaka (Finkelhor, Turner

i Ormrod, 2006; prema Perkins i Grossman, 2019). Procjena koju su iznijeli Finkelhor, Ormrod, Turner i Hamby (2005; prema del Campo, 2012) navodi kako je gotovo 22,5 milijuna djece u Sjedinjenim Američkim Državama napadnuto od strane brata/sestre u usporedbi s 8,7 milijuna koji su napadnuti od strane vršnjaka.

4.5. Zastupljenost pojedinih uloga djece u nasilju među braćom i sestrama

Prema uzoru na literaturu vezanu uz vršnjačko nasilje, djeca mogu zauzeti jednu od sljedećih uloga u nasilju među braćom i sestrama: neuključeni, žrtve, počinitelji te počinitelji-žrtve (Wolke i Skew, 2011; prema Dantchev, 2018). Jedinstveni aspekt nasilja među braćom i sestrama je visoka prevalencija onih koji su počinitelj-žrtva, odnosno djece koja čine nasilje, ali su i žrtve nasilja (Tippett i Wolke, 2014; Wolke i Skew, 2012; Duncan, 1999; prema Wolke i sur., 2015). Većina djece koja je uključena u nasilje među braćom i sestrama pripada grupi počinitelj-žrtva, koju slijedi grupa žrtve i na kraju počinitelji koji čine najmanju grupu (Bar-Zomer i Klomek, 2018; Tucker i Wolke, 2015; Toseeb i sur., 2018; Wolke i Skew, 2011; prema Dantchev, 2018) u uspoređi s vršnjačkim nasiljem gdje je za djecu najvjerojatnije da će pripasti grupi žrtava (Bar-Zomer i Klomek, 2018; Wolke i Skew, 2012; Wolke i sur., 2015; prema Dantchev, 2018). Hardy, Beers, Burgess i Taylor (2010; prema del Campo, 2012) navode da je do 77% djece izvijestilo kako su bili i počinitelji i žrtve nasilja. Wolke i Skew (2011; prema Dantchev, 2018) navode kako je 33,6% adolescenata izvijestilo kako su bili počinitelji-žrtve, Bar-Zomer i Klomek (2018; prema Dantchev, 2018) navode kako je 16,8% djece bilo počinitelj-žrtva, dok Toseeb i sur. (2018; prema Dantchev, 2018) ističu kako je 27% djece bilo počinitelj-žrtva. Velik dio nasilja među braćom i sestrama je uzajaman i istraživanjem istog kao strogo jednosmjernog konstrukta riskira se ignoriranje važnih informacija koje mogu pomoći u razumijevanju fenomena (del Campo, 2012).

5. POJAVA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA U HRVATSKOJ

Veoma je malo podataka o nasilju među braćom i sestrama na području Hrvatske. Uglavnom se nasilje među braćom i sestrama spominje u kontekstu istraživanja koja imaju u fokusu nasilje među djecom u školama, nasilje nad djecom u obitelji i slično. Djeca su sve češće žrtve nasilja počinjenog od strane roditelja, nastavnika, dadilja, trenera, ali i od starije braće ili sestara (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012; prema Tomljenović, 2016). Velki (2008) je na uzorku od 183 učenika muškog i ženskog spola prvog razreda Ekonomske i upravne škole Osijek provela istraživanje čiji je cilj bio utvrditi čestinu izloženosti djece nasilju u školi, ispitati kojim vrstama nasilja su oni najčešće izloženi te koja su prema učeničkim mišljenjima moguća rješenja nasilja u školi. Nije se specifično istraživalo nasilje među braćom i sestrama, no jedan od rezultata govori o tome kako je 30,1% učenika navelo da vrše nasilje nad drugima, a učenici su najčešće vršili nasilje nad drugim učenicima u školi (17,85%), ali i nad bratom/sestrom (17,85%). Lešić i sur. (2008) su proveli istraživanje čiji je cilj bio kvantitativno te kvalitativno prikazivanje glavnih činjenica vezanih uz nasilje nad djecom unutar obitelji koje su objavljene u dnevnim novinama od 2005. do 2007. godine. Analizirali su se sadržaji svih članaka koji su izvještavali o slučaju nasilja počinjenog nad djecom u tom vremenskom periodu. U sklopu rezultata spomenuto je i kako slučajeva koji pripadaju kategoriji gdje su počinitelji članovi šire obitelji, braća i slično ima 7%. Novinari su za takve slučajeve općenito manje zainteresirani jer ne izazivaju dovoljan interes javnosti, no takvi se slučajevi i rjeđe prijavljuju (Lešić i sur., 2008). Ajduković, Rimac, Rajter i Sušac (2012) prikazuju rezultate epidemiološkog istraživanja rasprostranjenosti nasilja nad djecom u Hrvatskoj. Podaci su bili prikupljeni unutar međunarodnog istraživačkog FP7 projekta *BECAN – Balkan Epidemiological Study on Child Abuse and Neglect*. Pri analizi počinitelja tjelesnog zlostavljanja došlo se do nalaza kako se kod djece 5. i 7. razreda kao najčešći počinitelj tjelesnog zlostavljanja navodi dječak, tj. mladić u obitelji, što bi po srodstvu odgovaralo bratu/polubratu. Oni su za najveći broj kategorija koje su analizirane podjednako često spomenuti kao počinitelji nasilja u obitelji prema dječacima, ali i prema djevojčicama. Otac (56,7%) se navodi kao češći počinitelj tjelesnog zlostavljanja u odnosu na brata (33,3%) jedino u skupini mladića srednjoškolaca. Sestre se češće navode kao počiniteljice psihičke agresije, tjelesnog zlostavljanja te tjelesnog kažnjavanja prema sestrama nego prema braći. Uočeno je kako s porastom dobi opada, odnosno smanjuje se udio braće i sestara kao počinitelja nasilja, no majke i očevi se češće navode kao počinitelji nasilja. Pećnik (2003; prema Ajduković i sur., 2012) je došla do rezultata kako je samo 4,5% studenata odnosno sudionika retrospektivnog istraživanja nasilja u djetinjstvu kao počinitelje navelo braću, sestre,

bake, djedove ili neku drugu osobu. Šćiran (2019) je analizirala obdukcijske zapisnike Zavoda za sudsku medicinu i kriminalistiku Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu kako bi došla do podataka o slučajevima ubojstava unutar obitelji za razdoblje od 1998. do 2017. godine. Prema jednom od rezultata vezanom uz ubojstva unutar obitelji, tj. pri analizi odnosa između žrtve i počinitelja navodi se kako se na petom mjestu kao počinitelji nalaze braća (6,19%).

Vidljivo je kako se u Hrvatskoj vrlo malo pažnje pridaje nasilju među braćom i sestrama, a rezultati do kojih su došla pojedina istraživanja ukazuju na prisutnost ovog tipa obiteljskog nasilja. Potrebna su daljnja istraživanja specifičnije usmjerena na nasilje među braćom i sestrama kako bi se dobila jasnija slika o pojavi ovog tipa nasilja na području Hrvatske.

6. RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI VEZANI UZ NASILJE MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

6.1. Rizični čimbenici

Pod rizičnim čimbenicima se podrazumijevaju određene karakteristike djeteta, roditelja, zajednice, obitelji, događaja koje povećavaju vjerojatnost pojave negativnih odnosno nepovoljnih ishoda (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). U kontekstu nasilja među braćom i sestrama rizični čimbenici bi se odnosili na one čimbenike koji povećavaju vjerojatnost pojave nasilja među braćom i sestrama.

Rizični čimbenici vezani uz pojavu nasilja među braćom i sestrama su mnogobrojni. Postoje rizični čimbenici vezani uz obitelj: nedostupnost roditelja (Caffaro, 2008, 2020) i nedostatak adekvatnog nadzora djece kod kuće (Caffaro, 2020); teškoće privrženosti prilikom kojih roditelji mogu biti fizički dostupni, ali emocionalno odsutni (Caffaro, 2008, 2020); neučinkovito roditeljstvo (Caffaro, 2008, 2020); niže razine prihvaćanja i uključenosti od strane oca (Caffaro, 2008, 2020); odnosi između braće i sestara koje karakterizira neravnoteža moći, rigidnost uloga i nejasno postavljene granice (Caffaro, 2008, 2020); roditeljsko favoriziranje i različito postupanje prema djeci (Caffaro, 2008, 2020); obitelji s prisutnošću loših brakova i visokih razina sukoba na razini roditelj-dijete te sukoba među supružnicima (Caffaro, 2020).

Caspi (2012) navodi da se čimbenici koji podupiru nasilje među braćom i sestrama mogu smatrati rizičnim čimbenicima koji mogu biti korisni kod procjene i prevencije. Većina čimbenika koji podupiru nasilje među braćom i sestrama je povezana s obiteljskom dinamikom (Caspi, 2012), a to mogu biti čimbenici poput: negativnih i konfliktnih odnosa između roditelja i djeteta (Hoffman, Kiecolt i Edwards, 2005; prema Caspi, 2012), supružničkog zlostavljanja (Haj-Yahia i Dawud-Noursi, 1998; Hotaling, Straus i Lincoln, 1990; prema Caspi, 2012), niže razine obrazovanja majke (Ensor i sur., 2010; prema Caspi, 2012). Način na koji se roditelji ponašaju prema svojoj djeci isto tako utječe na nasilje među braćom i sestrama (Caspi, 2012), a to može biti: nedosljedna disciplina (Bank i sur., 1996; prema Caspi, 2012), zlostavljanje djece od strane roditelja (Button i Gealt, 2010; Wiehe, 1997; prema Caspi, 2012), roditeljsko korištenje nasilja kako bi razriješili sukob s djetetom (Graham-Bermann i sur., 1994; prema Caspi, 2012), zanemarivanje od strane roditelja i odobravanje agresije (Rosenthal i Doherty, 1984; prema Caspi, 2012). S nasiljem među braćom i sestrama je povezano i neinterveniranje roditelja u sukobima među braćom i sestrama (Bennett, 1990; prema Caspi, 2012).

Određeni obiteljski rizični čimbenici vezani specifično za seksualno nasilje među braćom i sestrama mogu se pronaći u rezultatima studije koju je proveo Worling (1995; prema Benedini, 2018) koji je procjenjivao sličnosti i razlike između pojedinaca koji su počinili seksualno nasilje nad svojim bratom/sestrom te onih čije žrtve nisu bile braća/sestre. Pokazalo se kako su oni koji su počinili seksualno nasilje nad bratom/sestrom izvijestili o znatno višim razinama bračnog nesklada u obitelji i negativne obiteljske atmosfere u usporedbi s onim počiniteljima čije žrtve nisu bile braća/sestre. Počinitelji seksualnog nasilja prema bratu/sestri izvještavaju i o višim razinama fizičkog kažnjavanja od strane roditelja te iskustvu seksualnog nasilja počinjenog od strane pojedinaca starijih najmanje 4 godine. Što se tiče obiteljskih rizičnih čimbenika vezanih specifično za fizičko nasilje među braćom i sestrama, navodi se kako je svjedočenje nasilju među roditeljima konzistentno povezano s izvještavanjem o fizičkoj viktimizaciji braće i sestara (Turner i sur., 2012; Noland i sur., 2004; Tucker, Finkelhor i sur., 2014b; Haj-Yahia i Dawud-Noursi, 1998; prema Benedini, 2018).

Istraživanja individualnih čimbenika povezanih s nasiljem među braćom i sestrama su se više fokusirala na karakteristike počinitelja u odnosu na karakteristike žrtvi (Caspi, 2012). Individualni rizični čimbenici za počinitelje nasilja prema bratu/sestri mogu uključivati: kognitivne distorzije koje kod počinitelja iskrivljuju ili minimiziraju nasilno ponašanje (Caffaro, 2020); povijest viktimizacije od strane roditelja, starijeg brata/sestre ili osoba izvan uže obitelji (Caffaro, 2020); manjak empatije, neadekvatna kontrola impulsa i emocionalna nezrelost (Caffaro, 2020); spremnost na korištenje prisile (sile) za kontroliranje žrtve (Caffaro, 2020); uporaba alkohola ili droga (Caffaro, 2020). Počiniteljima često nedostaje empatije prema žrtvama (Silverman, 1999; prema Caspi, 2012), te imaju ili niže (Hanson i sur., 1992; prema Caspi, 2012) ili više (Graham-Bermann i sur., 1994; prema Caspi, 2012) samopoštovanje u odnosu na vršnjake.

Osim individualnih rizičnih čimbenika za počinitelje nasilja prema bratu/sestri spominju se i individualni rizični čimbenici za žrtve nasilja počinjenog od strane brata/sestre, a Caffaro (2020) navodi: postojanje velikih razvojnih, fizičkih ili intelektualnih razlika među braćom i sestrama; ovisnost žrtve o starijem, moćnijem bratu/sestri; nedostatak drugih, podržavajućih odnosa; povijest ranije viktimizacije. Žrtve mogu imati nedostatak podržavajućih odnosa s članovima obitelji i prijateljima pa su time sklonije pretjeranoj ovisnosti o svojoj nasilnoj braći/sestrama (Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Kurst-Swanger i Petcosky, 2003; prema Yu i Gamble, 2012). Teški temperament kao i intelektualna ili fizička nesposobnost su isto tako

identificirani kao mogući rizični čimbenici kod braće i sestara koji su žrtve nasilja (Kurst-Swanger i Petcosky, 2003; prema Yu i Gamble, 2012).

Pod dodatnim čimbenicima koji su povezani s nasiljem među braćom i sestrama navodi se kako je jedan od čimbenika i društveno veličanje nasilja u medijima poput televizije, video igrice (Caspi, 2012). Osim ranije navedenog, u literaturi se spominju i dob, razmak u dobi braće i sestara, spol, redoslijed rođenja, rasa, socioekonomski status, struktura obitelji kao čimbenici koji se povezuju s nasiljem među braćom i sestrama, no postoje nekonzistentni rezultati glede tih čimbenika. Postoji potreba za većim brojem istraživanja usmjerenih na ispitivanje povezanosti ovih čimbenika i nasilja među braćom i sestrama.

Što se tiče dobi djeteta, pojedine studije pokazuju kako kod mlađih parova braće i sestara postoji veća vjerojatnost da će se uključiti u nasilje nego kod starijih parova braće i sestara (Krienert i Walsh, 2011; Kettrey i Emery, 2006; prema Baker i sur., 2017). Nasilje među braćom i sestrama je raširenije među mlađim grupama djece (Tremblay i sur., 2004; prema Tippett i Wolke, 2015), a adolescenti izvještavaju o značajno manje viktimizacije i počinjenja nasilja u odnosu s bratom/sestrom u usporedbi s mlađom djecom (Eriksen i Jensen, 2006; Finkelhor, Turner i Ormrod, 2006; Radford i sur., 2013; prema Tippett i Wolke, 2015). Iako se čini da nasilje među braćom i sestrama opada s dobi, povrede odnosno ozljede su sklone postajati ozbiljnije s povećanjem dobi brata/sestre (Tucker, Finkelhor, Shattuck i Turner, 2013; prema Baker i sur., 2017). Bliži razmak u dobi čini se da povećava učestalost sukoba (Aguilar, O'Brien, August, Aoun i Hektner, 2001; prema Caspi, 2012) i nasilja (Noland i sur., 2004; prema Caspi, 2012). Dijade braće i sestara koje su bliže po dobi identificiraju se kao rizične grupe za negativne interakcije među braćom i sestrama (Aguilar, O'Brien, August, Aoun i Hektner, 2001; Buhmester i Furman, 1990; Felson i Russo, 1988; Minnett, Vandell i Santrock, 1983; Tanskanen i sur., 2017; prema Dantchev, 2018) i viktimizaciju brata/sestre (Tucker, Finkelhor, Shattuck i Turner, 2013a; prema Dantchev, 2018). Pojedini autori navode kako pojedinci koji su bliže po dobi svom bratu/sestri imaju veći rizik za doživljavanje fizičke viktimizacije u odnosu s bratom/sestrom (Tucker, Finkelhor, Shattuck i sur., 2013; Noland i sur., 2004; prema Benedini, 2018). Vezano uz spol djeteta, pojedine studije sugeriraju kako kod dječaka postoji veća vjerojatnost da će se uključiti u nasilje s bratom/sestrom u odnosu na djevojke (Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Eriksen i Jensen, 2009, 2008; Krienert i Walsh, 2011; Relva, Fernandes i Mota, 2013; prema Baker i sur., 2017), međutim određene studije ne pronalaze razlike vezane uz spol (Holmes 2013a; Miller, Grabell, Thomas, Bermann i Graham Berman, 2012; Tucker i sur., 2014; prema Baker i sur., 2017). Iako se navodi kako će osobe muškog spola češće počiniti

nasilne radnje prema bratu/sestri (Duncan, 1999; Eriksen i Jensen, 2006, 2009; Graham-Bermann i sur., 1994; prema Tippett i Wolke, 2015), kod oba spola postoji jednaka vjerojatnost da će biti žrtve (Button i Gealt, 2010; Felson, 1983; Tucker, Finkelhor, Shattuck i sur., 2013; prema Tippett i Wolke, 2015). Kada se zajedno gledaju dob i spol braće i sestara, pojedine studije su došle do rezultata kako su najveće stope nasilja među braćom i sestrama u dijadama stariji brat - mlađa sestra (Graham-Bermann i sur., 1994; Menesini, Camodeca i Nocentini, 2010; prema Tippett i Wolke, 2015). Iako su rezultati pojedinih studija pokazali kako se par stariji brat-mlađa sestra najčešće pojavljuje kada je riječ o nasilju među braćom i sestrama, rezultati drugih studija navode kako dječaci u odnosu s bratom čine više oblika nasilja (Button i Gealt, 2010; prema Baker i sur., 2017). U literaturi vezanoj uz nasilje među braćom i sestrama postoje različiti rezultati glede utjecaja redoslijeda rođenja (Dantchev, 2018). Bowes i sur. (2014; prema Dantchev, 2018) su pronašli kako su prvorodena djeca češće počinitelji nasilja prema bratu/sestri, no pojedine studije dolaze do drugačijih rezultata i pokazuju kako je starije ili prvorodeno dijete povezano s više viktimizacije u odnosu s bratom/sestrom (van Berkel i sur., 2018; Tippett i Wolke, 2015; Tucker i sur., 2014a; prema Dantchev, 2018). Postoje i rezultati kako redoslijed rođenja nema utjecaja (Updegraff, Thayer, Whitemn, Denning i McHale, 2005; prema Dantchev, 2018).

Vezano uz rasu, koristeći uzorak *the 2008 National Survey of Children's Exposure to Violence (NatSCEV)*, Tucker i sur. (2013a; prema Benedini, 2018) su pronašli kako su stope fizičke viktimizacije braće/sestara više kod osoba koje su bijelci, dok su Krienert i Walsh (2011a; prema Benedini, 2018) pronašli kako je za žrtve fizičkog napada brata/sestre ženskog spola vjerojatnije u odnosu na žrtve muškog spola da će biti Afroamerikanci. Što se tiče socioekonomskog statusa, nalazi iz jedne studije ukazuju na to da je obiteljski financijski stres (nedostatak novca za plaćanje računa i za osnovne potrebe) povezan s višim razinama agresije kod braće i sestara u adolescentskoj dobi (Williams, Conger i Blozis, 2007; prema Benedini, 2018). Pojedine studije pokazuju kako su financijske poteškoće i nedostatak ekonomskih resursa povezani s većim fizičkim nasiljem među braćom i sestrama (Eriksen i Jensen, 2009; Hardy, 2001; prema Tippett i Wolke, 2015). Financijski problemi mogu djelovati kao značajni stresori u obiteljima, a Conger i sur. (1992, 1993; prema Tippett i Wolke, 2015) navode da ekonomski pritisci negativno utječu na roditeljske vještine, dovodeći do većih sukoba između roditelja i djece, što potencijalno može dovesti do agresivnijih odnosa među braćom i sestrama. Suprotno tome, agresija ili nasilje su promatrani kao taktika za stjecanje pristupa resursima (Elgar i sur., 2009; Hawley, 1999; Olthof i sur., 2011; prema Tippett i Wolke, 2015), a u

siromašnijim obiteljima malo je resursa koji bi se mogli steći korištenjem takvih taktika (Tippett i Wolke, 2015). U skladu s prethodno navedenim, vjerojatnije je da će se nasilje među braćom i sestrama pojaviti u imućnijim obiteljima odnosno u onima s više resursa u kojima korištenje agresije odnosno nasilja može voditi većim nagradama (Tippett i Wolke, 2015). Po pitanju povezanosti obiteljske strukture i nasilja među braćom i sestrama, rezultati studija su nekonzistentni. Primjerice, Finkelhor, Ormrod i Turner (2007; prema Perkins, 2014) su došli do rezultata kako se nasilje među braćom i sestrama više pojavljuje u jednoroditeljskim obiteljima, dok su Hoffman, Kiecolt i Edwards (2005; prema Perkins, 2014) naveli kako je više nasilja među braćom i sestrama prisutno među onim pojedincima koji žive u biološkim, dvoroditeljskim obiteljima.

6.2. Zaštitni čimbenici

Osim rizičnih čimbenika ističu se i neki zaštitni čimbenici. Zaštitni čimbenici su „*čimbenici koji utječu na razvoj djece i mladih, a koji povećavaju vjerojatnost pozitivnih razvojnih ishoda*“ (Kranželić Tavra, 2002, str. 2). U kontekstu nasilja među braćom i sestrama pod zaštitnim čimbenicima bi se podrazumijevali oni čimbenici koji smanjuju vjerojatnost da će doći do nasilja među braćom i sestrama.

Prema teoriji privrženosti predviđa se kako će „pozitivno“ roditeljstvo (npr. vezanje majke s djetetom) djelovati kao zaštitni čimbenik koji štiti od bilo kojeg oblika uključenosti u nasilje među braćom i sestrama (Dantchev, 2018). Djeca koja su izložena „pozitivnom“ roditeljstvu (uključujući roditeljsku toplinu) oblikuju zdrave odnose, a pokazalo se da takvo roditeljstvo štiti od pojave nasilja među braćom i sestrama (Tippett i Wolke, 2015; Tucker i sur., 2014; Udegraff i sur., 2005; prema Dantchev, 2018). Zaštitni čimbenici za nasilje među braćom i sestrama su: razina očeve pozitivne povezanosti sa sinovima (Caffaro, 2008, 2020); kvaliteta interakcije između majke i djeteta (Caffaro, 2008, 2020); roditeljska toplina i uključenost u interakcije kao i dosljedna nekažnjavajuća disciplina (Caffaro, 2008, 2020); kvalitetan odnos s osobama poput djedova i baka te starijom braćom/sestrama (Caffaro, 2020); prisutnost i sposobnost korištenja sustava podrške u zajednici (primjerice prijatelji, susjedi, učitelji) (Caffaro, 2020); roditelji koji nauče stvoriti ravnotežu između pretjerane uključenosti u situacije koje se odvijaju među braćom i sestrama te premalo zaštitničkog, kompetentnog roditeljstva (Caffaro, 2020).

7. POSLJEDICE NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

Istraživanja nasilja među braćom i sestrama su pokazala kako su i žrtve i počinitelji nasilja u odnosu s bratom/sestrom u većem riziku za razvoj bihevioralnih, socijalnih te emocionalnih problema (Yu i Gamble, 2012). Iako je postojala pretpostavka kako je izloženost nasilju manje štetna za mlađu djecu u odnosu na stariju, nedavna istraživanja sugeriraju kako je viktimizacija u ranom i kasnom djetinjstvu jednako problematična (Finkelhor i sur., 2006; prema Caspi, 2012). Posljedice nasilja među braćom i sestrama su često kumulativne te imaju dugoročne učinke na buduće odnose i razvojne prekretnice (Williams, Cogner i Blozis, 2007; prema Hernandez, 2015). Ovaj tip obiteljskog nasilja može imati brojne kratkoročne i dugoročne negativne posljedice.

Nasilje među braćom i sestrama je povezano s nizom posljedica uključujući agresiju (Button i Gealt, 2010; Garcia i sur., 2000; Tippett i Wolke, 2014; prema Mangold, 2019), delinkvenciju (Button i Gealt, 2010; prema Mangold, 2019), nasilje u vezi (Simonelli i sur., 2002; prema Mangold, 2019), zlouporabu psihoaktivnih tvari (Wiehe, 1997; prema Mangold, 2019; Button i Gealt, 2010; prema Khan, 2017), niže samopoštovanje (Garey, 1999; Hoffman i Edwards, 2004; prema Mangold, 2019), poremećaje raspoloženja (Stocker i Burwell, 2002; prema Mangold, 2019), povišenu anksioznost (Mackey, Fromuth i Kelly, 2010; Martin, 2016; prema Mangold, 2019). Moguće su i posljedice poput depresije, nastavka samookrivljanja, poremećaja hranjenja, problema u odnosima s drugim ljudima, posttraumatskog stresnog poremećaja (Wiehe, 1997; prema Perkins, 2014), pokušaja suicida (Wiehe, 1997; prema Khan, 2017; Kernsmith, 2008), suicida (Ammerman i Hersen, 1991; prema del Campo, 2012). Fizičke posljedice nasilja među braćom i sestrama se odnose na manje rane odnosno povrede (npr. posjekotine, modrice) (Straus i Gelles, 1990; prema Khan, 2017) te ozbiljne ozljede (npr. opekline, slomljena ruka/noga i sl.) (Khan i Cooke, 2008; prema Khan, 2017). Nasilje među braćom i sestrama (posebice kronično) doprinosi razvoju simptoma traume (Finkelhor i sur., 2006; prema Relva i sur., 2013) te pojavi nasilja u školi (Duncan, 1999; prema Relva i sur., 2013). Pojedine studije pokazuju kako postoji razlika s obzirom na spol djece u učincima nasilja među braćom i sestrama (Kettrey i Emery, 2006). Kod osoba muškog spola učinci nasilja među braćom i sestrama su skloni povezivanju s agresijom i delinkvencijom (Bank, Patterson i Reid, 1996; Milosh, 1992; prema Kettrey i Emery, 2006), dok su kod osoba ženskog spola učinci nasilja skloni povezivanju s psihološkom prilagodbom (Graham - Bermann, Cutler, Litzenberger i Schwartz, 1994; prema Kettrey i Emery, 2006).

Posljedice nasilja među braćom i sestrama se mogu pojaviti u različitim razdobljima života osobe odnosno one mogu biti kratkoročne te dugoročne. U djetinjstvu se nasilje među braćom i sestrama povezuje s lošim ponašanjem u školi (Garcia i sur., 2000; prema Caspi, 2012), lošim odnosima s vršnjacima (Dunn i McGuire, 1992; Ensor i sur., 2010; Stormshak i sur., 1996; prema Caspi, 2012), vršnjačkim nasiljem (Duncan, 1999; Ensor, Marks, Jacobs i Hughes, 2010; prema Caspi, 2012), ponašajnim i emocionalnim problemima (Deater-Deckard, Dunn i Lussier, 2002; prema Caspi, 2012), nesretnošću, bespomoćnošću, više zdravstvenih problema (Rosenthal i Doherty, 1984; prema Caspi, 2012), anksioznošću i depresijom (Duncan, 1999; prema Caspi, 2012). Pojedinci koji su doživjeli nasilje u odnosu s bratom/sestrom skloni su izvijestiti o većim simptomima distresa (Skinner i Kowalski, 2013; Tucker, Finkelhor, Turner i Shattuck, 2013; prema Hernandez, 2015), manje osjećaja topline (Tucker i sur., 2012; prema Hernandez, 2015) te više agresije prema vršnjacima (Button i Gealt, 2010; McHale i sur., 2012; prema Hernandez, 2015) u djetinjstvu i adolescenciji. Djeca i adolescenti se suočavaju sa sljedećim posljedicama nasilja kojeg su doživjeli u odnosu s bratom/sestrom: internalizirani i eksternalizirani problemi (npr. depresija, anksioznost, „acting out“), reakcije na traumu (npr. teškoće spavanja), društvena izolacija i slabe društvene interakcije, delinkvencija (Tucker, Finkelhor, Turner i Shattuck, 2013; Finkelhor, Turner i Ormrod, 2006; Hamby, Finkelhor, Turner i Ormrod, 2010; Natsuaki, Xiaojia, Reiss i Neiderhiser, 2009; Button i Gealt, 2010; Duncan, 1999; Stocker, Burwell i Briggs, 2002; Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Wiehe, 1990; prema Baker i sur., 2017).

Nasilni i konfliktni odnosi s braćom/sestrama u djetinjstvu su na uzorcima opće populacije bili povezani s depresijom, nesigurnošću, osjećajima nekompetentnosti te problemima samopoštovanja u adolescenciji i odrasloj dobi (Bank i sur., 1996; Cicirelli, 1995; Dunn i sur., 1994; Graham-Bermann i sur., 1994; Graham-Bermann i Culter, 1992; Klagsbrun, 1992; prema Hoffman i Edwards, 2004). Doživljavanje nasilja među braćom i sestrama je bilo povezano s uhićenjem (Bank, Patterson i Reid, 1996; prema Caspi, 2012), nasiljem u partnerskim vezama (Noland, Liller, McDermott, Coulter i Seraphine, 2004; prema Caspi, 2012) te anksioznošću (Graham-Bermann i Cutler, 1994, prema Caspi, 2012) u adolescenciji i ranoj odrasloj dobi.

Doživljavanje nasilja od strane brata/sestre u djetinjstvu je povezano s trajnim negativnim posljedicama u ranoj i kasnijoj odrasloj dobi (Perkins i Grossman, 2019), a posljedice uključuju primjerice nisko samopoštovanje (Meyers, 2014; prema Perkins i Grossman, 2019) te poremećaje hranjenja (Wiehe, 1997; prema Perkins i Grossman, 2019). U odrasloj dobi posljedice mogu biti i lošija slika o sebi (Garey, 1999; prema Caspi, 2012), problemi u

odnosima, a moguć je i posttraumatski stresni poremećaj (Wiehe, 1997; prema Caspi, 2012). U odrasloj dobi osobe se suočavaju i sa sljedećim posljedicama nasilja: psihološke poteškoće (npr. depresija, suicid, anksioznost), zlouporaba alkohola, ponavljani negativni obrasci i uloge (npr. reviktimizacija u interpersonalnim odnosima), promiskuitet, negativni učinci na odnos među braćom i sestrama (Caffaro, 2014; Wiehe, 1997; Rudd i Herzberger, 1999; Meyers, 2014; Button i Gealt, 2010; Graham-Bermann, Cutler, Litzenberger i Schwartz, 1994; Morrill, 2014; Bank i Kahn, 1982; Jensen, 1998; prema Baker i sur., 2017). Potencijalna posljedica počinjenog nasilja od strane brata/sestre je i povećana vjerojatnost kasnije viktimizacije ili počinjenja nasilja prema partnerima s kojima su u vezama (Simonelli i sur., 2002; prema Relva i sur., 2013) i ostalih oblika nasilja u odrasloj dobi (Mangold i Koski, 1990; prema Relva i sur., 2013).

Što se tiče počinitelja nasilja prema bratu/sestri (uključujući počinitelje „cyberbullyinga“), na uzorku djece u dobi od 5 do 12 godina je pronađeno kako imaju povećanu ljutnju (Tanrikulu i Campbell, 2015; prema Perkins i Grossman, 2019). Dantchev i Wolke (2019; prema Elliott i sur., 2020) su došli do rezultata kako kod djece koja čine nasilje prema bratu/sestri postoji veća vjerojatnost da će pokazati antisocijalno ponašanje u ranoj odrasloj dobi. Počinjenje nasilja prema bratu/sestri prediktivno je za počinjenje kasnijeg nasilja u partnerskim vezama (Noland, Liller, McDermott, Coulter i Seraphine, 2004; prema del Campo, 2012), a počinjenje fizičkog i psihološkog nasilja nad bratom/sestrom tijekom adolescencije je pozitivno povezano s počinjenjem nasilja prema partnerima s kojima su u vezi tijekom odrasle dobi (Noland i sur., 2004; prema Yu i Gamble, 2012).

7.1. Posljedice fizičkog nasilja među braćom i sestrama

Posljedice fizičkog nasilja mogu biti vidljive fizički. Fizičke ozljede nanosene od strane brata/sestre su rangirane od manjih porezotina i modrica kao rezultat udaranja, griženja, šamaranja te udaranja pesnicom (Straus i Gelles, 1990; prema Khan i Rogers, 2015) do opekline, slomljenih ruku/nogu koji su rezultirali iz napada prijetećih po život (Khan i Cooke, 2008; prema Khan i Rogers, 2015). Fizičko nasilje među braćom i sestrama tijekom srednjeg djetinjstva je prediktivno za delinkvenciju i antisocijalno ponašanje tijekom adolescencije (Bank i sur., 1996; Stocker i sur., 2002; prema Yu i Gamble, 2012). Fizički nasilni odnosi s bratom/sestrom mogu kasnije u životu dovesti do depresije, nesigurnosti, percipirane nesposobnosti odnosno nekompetentnosti i problema sa samopoštovanjem (Hoffman i Edwards 2004; prema Button i Gealt, 2010). Malinosky-Rummell i Hansen (1993; prema McLaurin, 2005) su naveli kako su kriminalno ponašanje, zlouporaba psihoaktivnih tvari, samoozljeđivanje

i suicidalno ponašanje, emocionalni problemi te akademski i profesionalni problemi dugoročne posljedice bilo kojeg fizičkog nasilja, uključujući i ono od strane brata/sestre.

Silverman i sur. (1996; prema McLaurin, 2005) navode da djevojke koje su doživjele fizičko nasilje, u dobi od 15 godina ili mlađoj postižu kliničke rangove u povlačenju, anksioznosti-depresiji, problemima u misaonim procesima, problemima s pažnjom, agresivnim ponašanjem i da djevojke do 21. godine pokazuju veliku depresiju, posttraumatski stres i antisocijalno ponašanje. Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema McLaurin, 2005) su došli do rezultata kako 39% osoba koje su doživjele napad brata/sestre navode da se u odrasloj dobi osjećaju emocionalno „odsječene“ od svog brata/sestre koji je počinio nasilje nad njima, a ti nalazi su od važnosti pošto je emocionalna udaljenost od članova obitelji u odrasloj dobi povezana s depresijom, anksioznosti i lošim vještinama suočavanja u stresnim situacijama (Bray, Williamson i Malone, 1984; prema McLaurin, 2005). Jedan od nalaza do kojeg su došli Caffaro i Conn-Caffaro (1998; prema McLaurin, 2005) je da je velik broj osoba koje su sudjelovale u njihovoj studiji imalo probleme u interpersonalnim odnosima poput onih s vršnjacima, prijateljima, supružnicima. Braća i sestre koji su bili žrtve napada počinjenog od strane drugog brata/sestre su u većem riziku za ponavljanje disfunkcionalnih obrazaca i uloga kasnije u životu (Graham-Bermann i Cutler, 1994; prema McLaurin, 2005). Simonelli i sur. (2002; prema McLaurin, 2005) su došli do rezultata kako kod osoba muškog i ženskog spola koji su doživjeli fizičko nasilje od strane starijeg brata postoji snažna povezanost između nasilja među braćom i sestrama te izraženog i doživljenog nasilja u odnosu s partnerom/icom.

7.2. Posljedice psihičkog nasilja među braćom i sestrama

Psihičko nasilje među braćom i sestrama ima štetan utjecaj na psihosocijalno funkcioniranje, samopoštovanje, odnose (Wiehe, 1997, 1998; Brassard, Germain i Hart, 1987; prema McLaurin, 2005). Ovaj oblik nasilja među braćom i sestrama može imati dugoročne posljedice na samopoštovanje, rješavanje sukoba i interpersonalne kompetencije (Caspi, 2011; Morrill-Richards, 2009; Morrill-Richards i Leierer, 2010; Whipple i Finton, 1995; prema Bachman, 2016), a povezuje se s lošijim društvenim odnosima, ekonomskim poteškoćama i nižom percipiranom kvalitetom života u srednjim odraslim godinama (Caffaro, 2020). Djeca koja su izložena psihološkom nasilju od strane brata/sestre su u povećanom riziku za ponovnu viktimizaciju kao i da budu izložena različitim vrstama nasilja (Finkelhor i sur., 2007; prema Caffaro, 2020). Wiehe (1998; prema Button i Gealt, 2010) te Ammerman i Hersen (1991; prema Button i Gealt, 2010) su povezali psihološko nasilje među braćom i sestrama s poremećajima

navika, poremećajima u ponašanju, neurotičnosti i pokušajima suicida. Identificiranje osoba da su bile žrtve emocionalnog nasilja počinjenog od strane brata/sestre je bilo pozitivno povezano s anksioznosti (Mackey i sur., 2010; prema Pettis, 2014), a psihološka viktimizacija brata/sestre tijekom djetinjstva i adolescencije pokazala se kao prediktivna za anksioznost tijekom rane odrasle dobi (Graham-Bermann i sur., 1994; Mackey i sur., 2010; prema Yu i Gamble, 2012). Mnogi autori vjeruju da je ovaj oblik nasilja među braćom i sestrama mentalno destruktivniji od seksualnog ili fizičkog nasilja (Wiehe, 1998; Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; Wolfe, 1987; prema McLaurin, 2005).

7.3. Posljedice seksualnog nasilja među braćom i sestrama

Rudd i Herzberger (1999; prema Relva i sur., 2013) su došli do rezultata kako seksualno nasilje brata nad sestrom ostavlja jednake psihološke posljedice kao i seksualno nasilje oca nad kćeri, a te posljedice se odnose na depresiju, probleme s drogom i alkoholom, simptome posttraumatskog stresnog poremećaja i promiskuitet. Finkelhor i Boney-McCoy (1995; prema McLaurin, 2005) navode kako djeca koja su doživjela seksualno nasilje imaju poteškoće u školi. Kod žrtvi seksualnog nasilja počinjenog od strane brata/sestre postoji i veća vjerojatnost da će pobjeći od kuće i ostati u nasilnim odnosima kroz svoj životni vijek (Widom i Ames 1994; prema Yu i Gamble, 2012). Bank i Kahn (1982; prema McLaurin, 2005) su izvijestili da se kao kasniji učinci nasilja među braćom i sestrama pojavljuju loša slika o sebi, psihotično ponašanje, kompulzivno klevetanje samog sebe, promiskuitet, problemi identiteta i depresija. Kod osoba koje su doživjele seksualno nasilje počinjeno od strane braće i sestara pronađena je izloženost orgazmičkim problemima (Meiselman, 1978; Russell, 1986; prema McLaurin, 2005), nižem samopoštovanju, pokušajima suicida i ponovljenoj viktimizaciji (Cole, 1982; Wiehe, 1990, 1997, 1998; Laviola, 1992; prema McLaurin, 2005). U odrasloj dobi, osobe posebice mogu doživjeti nisko seksualno samopoštovanje (Finkelhor, 1980; Laviola, 1992; prema McLaurin, 2005) i seksualnu disfunkciju (Daie i sur., 1989; Wiehe, 1990; 1997, 1998; prema McLaurin, 2005). Među širokim rasponom seksualno nasilnih radnji među braćom i sestrama, incest među braćom i sestrama se smatra najviše štetnim (McLaurin, 2005). Jedna od posljedica je da žrtve incesta počinjenog od strane brata/sestre doživljavaju teškoće uspostavljanja i održavanja intimnih veza u odrasloj dobi (Bank i Kahn, 1982; Daie i sur., 1989; Caffaro i Conn-Caffaro, 1998; prema McLaurin, 2005).

8. INDIKATORI NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

Postoje određeni pokazatelji da je došlo do pojave nasilja među braćom i sestrama. Baker i sur. (2017) navode kako postoje neki upozoravajući znakovi da dijete možda doživljava nasilje počinjeno od strane brata/sestre. To mogu biti neke promjene u ponašanju: boji se ili je nervozan u prisustvu određenog brata/sestre; strah, anksioznost, depresija, povlačenje, ne želi ići kući ili ići u kuću određene osobe; promjene u obrascima spavanja kao što su česte noćne more, poteškoće usnivanja ili spavanja; gubitak samopouzdanja/samopoštovanja; promjene u školskom/sportskom učinku i sudjelovanju, slabije ocjene; neobične navike jedenja koje vode do ekstremnog debljanja ili mršavljenja. Pod fizičkim znakovima navode se: neobjašnjive modrice, tragovi ili ozljede na bilo kojem dijelu dijela; problemi kod sjedenja, hodanja, trčanja ili obavljanja normalnih aktivnosti. Jedan od znakova je previše seksualizirano ponašanje primjerice korištenje seksualnog jezika koji nije prikladan dobi; iznenadan interes za seksualne slike, filmove; seksualni crteži ili govor; ispitivanje ili izjave o seksualnom nasilju. Što se tiče odnosa među braćom i sestrama mogući su sljedeći znakovi: čini se da su uloge među braćom i sestrama fiksne odnosno jedno dijete je uvijek agresor, a drugo žrtva; dijete glumi zlostavljanje tijekom igre; nasilje ili grubost među braćom i sestrama se s vremenom povećava. Ovi znakovi se mogu pojaviti i iz drugih razloga kao što je doživljavanje značajnog stresora poput gubitka roditelja ili zlostavljanja djeteta od strane odrasle osobe (Baker i sur., 2017).

*Stop Abuse For Everyone*¹ objavljuje brošuru vezanu uz nasilje među braćom i sestrama koja se dotiče i znakova da je došlo do pojave nasilja među braćom i sestrama. Vezano uz fizičko nasilje, mogu se pojaviti sljedeći znakovi: glumljenje zlostavljanja u igri, dijete se boji i izbjegava drugog brata/sestru, negativni odnosi među braćom i sestrama, dijete je pretjerano popustljivo ili povučeno kada je u interakciji s bratom/sestrom, neobjašnjive modrice ili ogrebotine nakon druženja s bratom/sestrom, porast guranja odnosno naguravanja među braćom i sestrama. Što se tiče psihološkog nasilja, mogu se pojaviti znakovi kao što su: usporeni ili neprikladni emocionalni razvoj, bolovi u trbuhu i glavobolje bez medicinskog uzroka, gubitak samopouzdanja/samopoštovanja, depresivno razmišljanje ili suicidalne misli, socijalno povlačenje, gubitak interesa ili entuzijazma, buntovno ili prkosno ponašanje, pokušaji bijega i samoubojstva. Vezano uz seksualno nasilje, mogu se pojaviti sljedeći znakovi: glumljenje spolnog odnosa, postavljanje čestih pitanja o seksu čak i nakon što je na pitanja razumno

¹<https://www.stopabuseforeveryone.org/brochures/SAFE%20Sibling%20Abuse%20Brochure.pdf>

odgovoreno, ustrajanje u gledanju kada odrasle osobe koriste WC, prisiljavanje braće/sestara ili druge djece da se igraju doktora, često „trljanje“ genitalija umjesto igranja.

Za pravovremenu reakciju te stručno postupanje u slučaju pojave nasilja u obitelji od ključne je važnosti da stručnjaci različitih ustanova koji dolaze u kontakt s članovima obitelji na vrijeme uvide kako postoji potreba za intervencijom. Pojavnost jednoga od indikatora ne mora nužno ukazivati na obiteljsko nasilje, no ukoliko je prisutan veći broj indikatora ili obrazac indikatora koji se ponavljaju o tome bi trebalo informirati nadležni centar za socijalnu skrb koji će onda napraviti sveobuhvatniji uvid u funkcioniranje obitelji (Križan, 2018). Znakovi koji nam ukazuju na to kako je neka osoba, u ovom kontekstu brat/sestra žrtva nasilja, važni su jer ukoliko se obrati pozornost na te upozoravajuće znakove može se osigurati pravovremenu pomoć i zaštitu braći i sestrama koje su žrtve nasilja počinjenog od strane brata/sestre.

9. PREVENCIJA NASILJA MEĐU BRAĆOM I SESTRAMA

S obzirom na postojeću literaturu stječe se dojam kako se prevenciji nasilja među braćom i sestrama pridaje najmanje pažnje u odnosu na prevenciju ostalih tipova obiteljskog nasilja. Prevenciji nasilja među braćom i sestrama se pridaje malo pozornosti, no ona je veoma važna pošto je riječ o rasprostranjenom i štetnom tipu obiteljskog nasilja (Caspi, 2012). Korisno bi bilo uključiti prevenciju nasilja među braćom i sestrama u preventivne inicijative vezane uz druge tipove nasilja u obitelji, a društveno, akademsko i kaznenopravno područje čije je djelovanje vezano uz obiteljsko nasilje trebaju dodatno ulagati u preveniranje i interveniranje po pitanju nasilja među braćom i sestrama (Button i Gealt, 2010).

Povećanje znanja i povećanje prihvaćanja problema su pomoć u prevenciji (McLaurin, 2005). Škole i roditelji trebaju ozbiljnije shvaćati pojavu nasilja među braćom i sestrama (Caffaro, 2020). Roditelji trebaju biti educirani o nasilju među braćom i sestrama kao o obliku nasilja koje je stvarno prisutno (McLaurin, 2005). Obitelji se trebaju poticati na to da uspostavljaju „politike neударanja“ (eng. *no hitting policies*) među svojom djecom te su potrebne edukacije roditelja tijekom kojih se roditeljima osigurava dostupnost tehnika kako prevenirati početak ili nastavljanje nasilja među braćom i sestrama (Caffaro, 2008). U društvu će se smanjiti učestalost nasilja među braćom i sestrama ukoliko roditelji posvete pažnju brizi za emocionalne, fizičke i mentalne potrebe svoje djece (McLaurin, 2005). Pojedinci predlažu da u školama treba biti dostupan rutinski pregled za traumu djeteta, a rutinska procjena međuljudskog nasilja i sigurnosti treba činiti dio svakog posjeta zdravstvenoj zaštiti (Caffaro, 2020). Zdravstveni djelatnici mogu imati važnu ulogu u prepoznavanju te prevenciji obiteljskog nasilja, posebice nad ženama i djecom pošto predstavljaju jedinu ustanovu u koju svi oni tijekom svog života dođu (Heise, Ellsberg i Gottemoeller, 1999; prema Ajduković i Ajduković, 2010) i u kojoj postoji mogućnost za interakciju u povjerljivoj okolini (Ajduković i Ajduković, 2010).

Prevencija nasilja među braćom i sestrama počinje s razumijevanjem visokih stopa prevalencije kao i osnovnih rizičnih čimbenika (Apple, Greydanus i White, 2016). Edukacija zajednice o rizičnim čimbenicima za nasilje među braćom i sestrama treba biti prvi korak u svakom preventivnom programu (Caffaro, 2020). Postojeći nalazi ukazuju kako su vezano uz nasilje mladih neučinkovite one preventivne intervencije koje su usmjerene samo na pojedince ili koje postavljaju da je problem unutar pojedinca (Mattaini i McGuire, 2006; prema Caspi, 2012). Učinkoviti preventivni naponi po pitanju nasilja koriste strategije koje uključuju rizike pojedinca, ali i čimbenike okruženja, uključujući razvoj individualnih prosocijalnih vještina, trening roditelja i promjenu socijalne klime (U.S. Surgeon General, 2001; prema Caspi, 2012).

U pregledu učinkovitih preventivnih programa za nasilje mladih došlo se do nalaza kako se osnovne bihevioralne strategije poput treninga vještina i znatnog povećanja pozitivnog pojačanja za prosocijalno ponašanje pojavljuju kao srž učinkovitih intervencija (Mattaini i McGuire, 2006; prema Caspi, 2012). Iako njihov pregled ne govori specifično o nasilju među braćom i sestrama, može se reći da ovi osnovni elementi podržavaju učinkovitost tretmana i prevencije nasilja među braćom i sestrama (Caspi, 2012).

Tucker, Finkelhor, Turner i Shattuck (2014) sugeriraju kako preventivni intervencijski napori čiji je cilj smanjenje viktimizacije brata/sestre kao i vršnjaka trebaju biti usmjereni na roditelje te braću i sestre da bi se potaknuo razvoj i održavanje konstruktivnih interakcija među braćom i sestrama. Određeni nalazi sugeriraju kako pomaganje djeci da učvrste svoje socijalne vještine tijekom interakcija s braćom i sestrama (Kennedy i Kramer, 2008; Kramer i Radey, 1997; Thomas i Roberts, 2009; prema Dantchev, 2018) ili trening roditelja vezan uz tehnike medijacije tijekom sukoba braće i sestara (Siddiqui i Ross, 2004; Smith i Ross, 2007; prema Dantchev, 2018) mogu dovesti do pozitivnijih odnosa među braćom i sestrama (Tucker i Finkelhor, 2017; Wolke i sur., 2015; Feinberg, Solmeyer i McHale, 2012; Feinberg, Sakuma, Hoestetler i McHale, 2013; prema Dantchev, 2018). Intervencije fokusirane na dječji socijalni i emocionalni razvoj mogu smanjiti viktimizaciju brata/sestre (Bouchard i sur., 2018; prema Dantchev, 2018). Tucker i Finkelhor (2015) su dali pregled čija je svrha bila procijeniti postojeća istraživanja s obzirom na programe namijenjene reduciranju sukoba i agresije među braćom i sestrama te promicanju pozitivnih odnosa među braćom i sestrama. Pregledom studija autori su došli do nalaza kako postoje koristi od poučavanja djece socijalnim vještinama kao što je zauzimanje perspektive za poboljšanje kvalitete interakcija među braćom i sestrama, a pokazalo se i kako postoje određeni dokazi da je učenje roditelja tehnikama medijacije u relativno kratkom vremenskom periodu odnosno trening roditelja za medijaciju u sukobima među braćom i sestrama koristan kod interakcije među braćom i sestrama predadolescentske dobi.

Jedan od obećavajućih pristupa prevencije uključuje podršku obiteljima po pitanju roditeljskih odgovornosti. Kada roditelji shvate kako unaprijediti pozitivne odnose sebe i djece kao i interakcije među djecom odnosno braćom i sestrama, rizik nasilja u cijeloj obitelji teži smanjenju (Donnelly, 1999; Wilson, 1987; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007). Stručnjaci mogu pomoći onima koji su postali roditeljima poboljšati odnose unutar obitelji na direktne i indirektne načine. Direktne preventivne strategije koje stručnjaci mogu koristiti uključuju strukturirane edukativne programe za roditelje, kao što su *Successful Parenting* (Taylor, 2004;

prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007), *Systematic Training fo Effective Parenting* (Dinkmeyer, McKay i Dinkmeyer, 1997; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007) i *Parent Effectiveness Training* (Gordon, 2000; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007) koji roditelje uče kako biti uzori i učitelji prosocijalnog ponašanja svojoj djeci. Po pitanju indirektnog preventivnog rada, stručnjaci se mogu konzultirati s primjerice *Prevent Child Abuse America*, nacionalnom organizacijom čija je misija prevencija zlostavljanja djece. Ta organizacija je pokrovitelj za nekoliko programa koji su kreirani s ciljem unaprjeđenja zdravih odnosa u obitelji i otklanjanja nasilja u obiteljima s djecom (Kiselica i Morrill-Richards, 2007).

U literaturi se spominju određene preventivne intervencije usmjerene na braću i sestre. Kennedy i Kramer (2008; prema Winters, 2019) su razvili i testirali preventivnu intervenciju za braću i sestre i njihove skrbnike. *More Fun with Sisters and Brothers (MFWSB)* je program koji traje 5 tjedana za braću i sestre od 4 do 8 godina te je usmjeren na: iniciranje igre s bratom/sestrom, metode prihvaćanja i prikladno odbijanje poziva na igru, zauzimanje perspektive, identificiranje i razlikovanje emocija, reguliranje emocija, rješavanje problema i upravljanje sukobom. Skrbnici promatraju susrete koje vode treneri za braću i sestre, a dodatni susret se provodi kod kuće te je kreiran kako bi se ojačalo i prenijelo vještine u obiteljsko okruženje. Ispitivanje programa je pokazalo značajno povećanje pokazivanja topline među braćom i sestrama te značajno smanjenje neprikladne regulacije ponašanja od strane skrbnika u tretmanskoj grupi. Istraživači nisu izvijestili o stopama nasilja. Jedna od preventivnih intervencija kreirana za braću i sestre u udomiteljskim obiteljima je *Supporting Siblings in Foster Care (SIBS-FC)* za dijade braće i sestara u dobi od 7-15 godina bez obzira na situaciju smještaja. Sastoji se od 12 susreta kreiranih za podržavanje individualno socijalno vještog ponašanja brata/sestre i smanjenja sukoba u dijadi braće i sestara (Kothari i sur., 2014; prema Winters, 2019). Uključuje braću i sestre kroz 8 susreta građenja vještina, tjedne kućne aktivnosti (uz suradnju udomitelja) i 4 aktivnosti u zajednici s projektnim trenerima. Spomenuto je kako osim podrške u kućnim aktivnostima, intervencija ne uključuje udomitelje. *SIBS-FC* je testirano ispitivanjima koja su pokazala statistički značajne rezultate (Winters, 2019).

Trenutno ne postoje preventivni, intervencijski programi koji su specifično kreirani vezano uz nasilje među braćom i sestrama (Bouchard, Plamondon i Lahance-Grzela, 2018; Wolke i sur., 2015; prema Dantchev, 2018). Postoji velika potreba za time da stručnjaci razviju, implementiraju i evaluiraju takve programe (Dantchev, 2018). Relva i sur. (2013) navode kako je potreban razvoj edukativnih kampanja koje upozoravaju na ovaj fenomen, razrada preventivnih i intervencijskih programa fokusiranih na razvoj prosocijalnih vještina posebice

usmjerenih školskoj djeci, razvoj programa za roditeljske vještine, osnaživanje roditelja za prepoznavanje te preveniranje nasilja među braćom i sestrama.

9.1. Smjernice za roditelje u prevenciji nasilja među braćom i sestrama

Wiehe (2000; prema Kiselica i Morrill-Richards, 2007) je predložio program sastavljen od pet dijelova posebice dizajniran za prevenciju nasilja među braćom i sestrama. Njegov program uključuje učenje roditelja kako je važno:

1. Poslušati djecu i vjerovati im kada izvještavaju o nasilju u odnosu s bratom/sestrom.
2. Osigurati dobar nadzor djeci u odsustvu roditelja.
3. Osigurati djeci prikladnu seksualnu edukaciju.
4. Dati dopuštenje djeci da budu gospodari svog tijela.
5. Zaštiti dom od nasilja.

Baker i sur. (2017) navode kako je za preveniranje nasilja među braćom i sestrama važno sljedeće:

- razgovarati s djecom, zajedno i posebno (pitati ih specifična pitanja i slušati pažljivo odgovore, a primjerice jedno od pitanja može glasiti: „Što se događa kada ostavim tebe i tvog brata/sestru da se sami igrate?“)
- postaviti očekivanja za jačanje zdravih odnosa (objasniti djeci da želimo od svakog od njih da se odnose jedni prema drugima s poštovanjem i ljubaznošću te da će postojati posljedice za nasilna ponašanja; promicati povezanost s drugima i sudjelovanje u pozitivnim aktivnostima s mladima)
- poticati neseksističke stavove i ponašanja (raspodijeliti poslove jednako i odvrćati ih od seksističkih šala i „spuštanja“)
- modelirati dobre vještine rješavanja sukoba i poštovanje prema drugima (djeca uče na primjeru; potrebno je učiti djecu da je bolje postaviti argumente koristeći smirene, ali čvrste riječi, umjesto udaranja, prijetnji ili vrijeđanja druge osobe; treba imati na umu da hostilni i agresivni komentari među roditeljima ne samo da plaše djecu, već su i loš primjer)
- učiti djecu da su gospodari svog tijela (učiti djecu reći „ne“ i „stop“ na neželjeni fizički kontakt; nikada ne treba djecu prisiljavati na zagrljaj, dodir ili poljubac prema nikome; potrebno je tražiti pristanak, pitati za dopuštenje da smijete dirati svoje dijete dok se tušira ili da im pomognete da se obuku)

- zadržati nasilje izvan doma (potrebno je učiniti dom sigurnim i mirnim mjestom te uvijek obeshrabriti agresivna ponašanja u obitelji, a važno je i smanjiti izloženost nasilju u medijima)
- znati kada intervenirati na sukob među djecom (kada sukob poraste među braćom i sestrama odredite je li jasno kako je jedno dijete moćnije od drugog i koju vrstu učinka ima na povrijeđeno dijete; ukoliko je dijete povrijeđeno potrebno je odmah intervenirati, zaustaviti ih riječima kako nije sigurno za njih dvoje da sada budu zajedno, razdvojiti ih i potom razgovarati sa svakim od njih).

U jednom od vodiča za roditelje vezanom uz seksualno nasilje među braćom i sestrama ističe se kako se na sljedeće načine može prevenirati seksualno nasilje među braćom i sestrama u njihovoj obitelji (Napier – Hemy, 2008):

- sjednite sa strane neko vrijeme svaki dan kada dijete ima priliku da vam kaže o tome što su radili ili kako su se osjećali taj dan, i pozitivno i negativno; to može biti poslije škole ili prije spavanja
- provjerite da li su djeca dobro nakon što ih je netko čuvao, bilo da je onaj tko ih je čuvao član obitelji ili nije (za doručkom možete pitati svoju djecu specifična pitanja o prošloj večeri, primjerice jesu li gledali svoj omiljeni TV program, jesu li igrali video igrice, jesu li surađivali s onim tko ih je čuvao, je li onaj tko ih je čuvao bio ljubazan, bi li voljeli da ih on/ona opet pričuva i slično)
- budite voljni pričati o seksualnosti (neformalna seksualna edukacija može uključivati gledanje edukativnih videa i čitanje knjiga s djecom; pokušajte pronaći materijale o seksualnoj edukaciji koja je prikladna dobi vaše djece)
- potičite školu koju pohađa vaše dijete da im se predstave preventivni filmovi i programi vezani uz seksualno nasilje (ti programi obično nose poruku „ukoliko netko utječe na vas da radite nešto zbog čega se ne osjećate dobro, recite to odrasloj osobi kojoj vjerujete“)
- promotrite gdje se vaša djeca igraju i tko se s njima igra (budite posebno zabrinuti ako se igraju s djecom koja su fokusirana na seksualne igre)
- učite svoju djecu da su oni gospodari svog tijela i da svatko to mora poštovati
- kontrolirajte nasilje na TV-u i pristup Internetu
- vjerujte im jer djeca rijetko izmišljaju priče o seksualnom nasilju samo kako bi brat ili sestra bili u nevolji

Čini se kako se u literaturi vezanoj uz prevenciju nasilja među braćom i sestrama najviše pažnje posvjećuje tome kako roditelji mogu prevenirati nasilje među braćom i sestrama što je pokazatelj kako ipak postoji određeni napredak u smislu da se radi na podizanju svjesnosti roditelja o problemu nasilja među braćom i sestrama, no postavlja se pitanje koliko je to učinkovito i koliko roditelji posežu za čitanjem literature poput one ranije navedene.

10. ZAKLJUČAK

U literaturi postoje nedosljednosti oko korištenja termina za opisivanje nasilnih radnji koje se pojavljuju kod braće i sestara pa se tako koriste termini kao što su agresija, nasilje, zlostavljanje, napad, rivalstvo, sukob, a prethodno navedene termine autori često u svojim radovima znaju upotrebljavati naizmjenično što naposljetku može dovesti do zbunjenosti kod čitatelja. Primjetno je i kako postoje različite definicije nasilja među braćom i sestrama odnosno postoje različitosti oko toga što autori podrazumijevaju pod tim pojmom pa sukladno tome postoji potreba za razvijanjem globalne definicije nasilja među braćom i sestrama. Velik problem je i što društvo često pribjegava ignoriranju ili minimiziranju nasilja do kojeg može doći kod braće i sestara te se takve radnje često opravdavaju kao razvojno prikladno ponašanje, a prisutne su i poteškoće kod razlikovanja rivalstva među braćom i sestrama od nasilja među njima.

Pregledom postojeće literature vezane uz rasprostranjenost nasilja među braćom i sestrama može se spoznati kako su stope prevalencije relativno visoke i za počinjeno i za doživljeno nasilje u odnosu s bratom/sestrom. Nasilje među braćom i sestrama se pojavljuje kod osoba različitih dobi, kod osoba muškog i ženskog spola te je prisutno u različitim dijelovima svijeta. Međutim, potrebno je uzeti u obzir da se u istraživanjima koriste različiti mjerni instrumenti, pojava nasilja među braćom i sestrama ispituje se za različita vremenska razdoblja (npr. u posljednjih mjesec dana, u posljednjih godinu dana i sl.), istraživanja mogu koristiti drugačiji uzorak s obzirom na spol ispitanika (npr. uzorak mogu činiti samo osobe muškog spola, samo osobe ženskog spola ili može uključivati osobe muškog i ženskog spola), istraživanja mogu koristiti drugačiji uzorak s obzirom na dob ispitanika (npr. u uzorak su uključene osobe u dobi od 11 godina, osobe u dobi od 12 do 15 godina, osobe u dobi od 17 do 52 godine i sl.), istraživanja mogu koristiti i različite veličine uzorka (npr. 44 ispitanika, 590 ispitanika, 8122 ispitanika i sl.), a istraživanja se mogu razlikovati i s obzirom na to jesu li provedena s osobama koje izvještavaju o svom iskustvu nasilja s bratom/sestrom ili s druge strane s roditeljima/skrbnicima koji izvještavaju o iskustvu nasilja kod svoje djece odnosno nasilju među braćom i sestrama, a sukladno tome rezultati istraživanja se mogu razlikovati pa tako i stope prevalencije nasilja među braćom i sestrama. Uočava se i trend da je velik broj istraživanja nasilja među braćom i sestrama vezan uz područje Sjedinjenih Američkih Država u odnosu na ostale zemlje. Što se tiče zastupljenosti pojedinih oblika nasilja među braćom i sestrama postoje određena neslaganja autora oko toga pojavljuje li više fizičko ili psihološko nasilje, a s obzirom na pregled rezultata različitih istraživanja vidljivo je kako su oba oblika nasilja visoko

zastupljena. U odnosu na visoku zastupljenost fizičkog i psihološkog nasilja među braćom i sestrama, seksualno nasilje čini se kao manje zastupljeno, ali ni stope prevalencije seksualnog nasilja nisu zanemarive. Međutim, ovome treba pristupiti s oprezom budući da su uzeti u obzir rezultati relativno malo istraživanja te se uočava potreba za detaljnijim pregledom rezultata istraživanja vezanih uz svaki oblik nasilja među braćom i sestrama kako bi se došlo do sigurnijih zaključaka. S obzirom na dostupnu literaturu može se uočiti kako se od uloga koje djeca zauzimaju u nasilju među braćom i sestrama djeca najčešće nalaze u grupi onih koji čine nasilje, ali ga i doživljavaju što ukazuje na to kako je velik dio nasilja među braćom i sestrama uzajaman pa se promatranjem ovog tipa obiteljskog nasilja samo kao jednosmjernog konstrukta mogu zanemariti neke važne informacije.

Nasilje među braćom i sestrama može imati mnoge kratkoročne i dugoročne posljedice, a neke od njih su: fizičke ozljede, agresija, delinkvencija, zlouporaba psihoaktivnih tvari, niže samopoštovanje, povišena anksioznost, depresija, posttraumatski stresni poremećaj, pokušaji suicida, suicid, reviktimizacija u interpersonalnim odnosima, negativni učinci na odnos među braćom i sestrama odnosno vidljivo je kako su posljedice koje ostavlja nasilje među braćom i sestrama ozbiljne i štetne. S obzirom na to da je riječ o tipu obiteljskog nasilja koji je veoma rasprostranjen i štetan, posebnu važnost je potrebno pridati prevenciji, no ona je velikim dijelom zanemarena. Preventivne napore čiji je cilj smanjenje viktimizacije brata/sestre važno je usmjeriti na braću i sestre, ali i na roditelje. Postoje dokazi koji podržavaju da pomaganje djeci da učvrste svoje socijalne vještine tijekom interakcija s braćom i sestrama ili trening roditelja vezan uz tehnike medijacije tijekom sukoba braće i sestara mogu dovesti do pozitivnijih odnosa među braćom i sestrama. U postojećoj literaturi se spominju određene preventivne intervencije čija su ciljana skupina braća i sestre te njihovi roditelji odnosno skrbnici, no postoji potreba za razvijanjem preventivnih programa specifično vezanih uz nasilje među braćom i sestrama.

Prema autorici ovog rada prevencija nasilja među braćom i sestrama trebala bi uključivati podizanje znanja i svijesti društva o problemu nasilja među braćom i sestrama, razvoj i jačanje vještina djece i njihovih roditelja te suradnju među institucijama poput vrtića, škola, centara za socijalnu skrb, liječnika, stručnjaka za mentalno zdravlje i neprofitnih organizacija.

Iako se nasilje među braćom i sestrama često ističe kao najčešći tip obiteljskog nasilja te je u posljednjih nekoliko godina primjetan porast istraživanja vezanih uz ovaj fenomen, još uvijek se dovoljno ne shvaća njegova ozbiljnost te mu se pridaje manje pažnje u odnosu na ostale tipove nasilja u obitelji. Nasilje među braćom i sestrama je uglavnom zanemareno od strane društva, manje se pojavljuje kao tema istraživanja, a uočava se i nedostatak zakona te protokola

koji bi bili specifično usmjereni na ovaj fenomen. U Hrvatskoj je nasilje među braćom i sestrama jedna od tema kojoj se ne pridaje mnogo pažnje te se nasilje među braćom i sestrama najčešće spominje u kontekstu rezultata istraživanja vezanih uz nasilje među vršnjacima ili pak nasilja nad djecom u obitelji. S obzirom na to da postoji vrlo malo podataka o pojavnosti nasilja među braćom i sestrama u našoj zemlji uočava se potreba za istraživanjima vezanim uz nasilje među braćom i sestrama kako bi se spoznalo koje su značajke i kakva je pojavnost ovog tipa obiteljskog nasilja u Hrvatskoj. Osim toga, pošto je nasilje među braćom i sestrama velikim dijelom zanemareno i sa zakonskog stajališta potrebno je uređenje zakonskih propisa vezanih uz ovaj tip obiteljskog nasilja. S obzirom na visoke stope prevalencije kao i ozbiljne i štetne posljedice, nasilje među braćom i sestrama u svakom pogledu zaslužuje veću pažnju.

11. LITERATURA

1. Ajduković, D. i Ajduković, M. (2010). Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti. *Medicina Fluminensis*, 46 (3), 292-299. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/59254> (10.7.2020.).
2. Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (3), 367-412. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/96677> (20.8.2020.).
3. Apple R. W., Greydanus D. E. i White K. E. (2016). Sibling Abuse: An Often Unrecognized Family History. Remed Open Access. Preuzeto s http://www.remedypublications.com/remedy-open-access/pdfs_folder/roa-v1-id1020.pdf (28.8.2020.).
4. Bachman, C. J. (2016). The Bonds That Break: Sibling Abuse Perpetration Behaviors as Correlates of Peer Bullying Perpetration Behaviors: A Structural Equation Model (Doktorska disertacija). Andrews University, Berrien Springs. Preuzeto s <https://digitalcommons.andrews.edu/dissertations/1619/> (18.7.2020.).
5. Baker, L., Lalonde, D. i Tabibi, J. (2017). Sibling violence. Learning Network Newsletter, Issue 21. London, Ontario: Centre for Research & Education on Violence Against Women & Children. Preuzeto s http://www.vawlearningnetwork.ca/our-work/issuebased_newsletters/issue-21/index.html (15.7.2020.).
6. Bar - Zomer, J. i Klomek, A. B. (2018). Attachment to parents as a moderator in the association between sibling bullying and depression or suicidal ideation among children and adolescents. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 1-9. doi:10.3389/fpsy.2018.00072 Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5857527/> (20.8.2020.).
7. Benedini, K. (2018). Sibling Maltreatment: Correlates and Consequences of an Understudied Form of Family Violence (Doktorska disertacija). University of Florida, Florida. Preuzeto s <https://ufdc.ufl.edu/UFE0051984/00001/pdf> (10.7.2020.).
8. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Boričević Maršanić, V. (2011). Povezanost usklađenosti roditelja u odgoju s emocionalnim i ponašajnim problemima adolescenata (Doktorska disertacija). Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Preuzeto s <http://medlib.mef.hr/1872/1/mar%C5%A1ani%C4%87.pdf> (18.7.2020.).

10. Button, D. M. i Gealt, R. (2010). High Risk Behaviors Among Victims of Sibling Violence. *Journal of Family Violence*, 25, 131–140. doi:<https://doi.org/10.1007/s10896-009-9276-x>
Preuzeto s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-009-9276-x> (17.7.2020.).
11. Caffaro, J. V. (2008). Sibling violence. Clinical Update. Family Therapy Magazine, American Association for Marriage and Family Therapy, Washington, D.C. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/280939607_Sibling_Violence (10.7.2020.).
12. Caffaro J. V. (2020). Sibling Abuse of Other Children. U R. Geffner, V. Vieth, V. Vaughan-Eden, A. Rosenbaum, L. Hamberger i J. White (ur.), *Handbook of Interpersonal Violence Across the Lifespan* (1-28). Springer, Cham. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-62122-7_11-1 Preuzeto s https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-3-319-62122-7_11-1#citeas (26.8.2020.).
13. Caspi, J. (2012). *Sibling aggression: Assessment and treatment*. New York: Springer Publishing Co.
14. Crvelin, K. (2016). Kognitivno-bihevioralna terapija anksioznih i depresivnih poremećaja (Diplomski rad). Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Preuzeto s <https://repositorij.mef.unizg.hr/islandora/object/mef:1111> (18.7.2020.).
15. Dantchev, S. (2018). Sibling Bullying: Examining Childhood Precursors and Adverse Outcomes in Early Adulthood using a British Longitudinal Birth Cohort. University of Warwick, Department of Psychology. Preuzeto s <http://wrap.warwick.ac.uk/130176/> (26.8.2020).
16. Del Campo, M. M. (2012). Creation and Validation of the Sibling Abuse Scale (Diplomski rad). San Diego State University, San Diego. Preuzeto s <https://digitallibrary.sdsu.edu/islandora/object/sdsu%3A3238> (12.7.2020.).
17. Demirbaş, H. i Gülaçtı, H., B. (2016). Is there a relation between sibling abuse and guilt and shame?. *Global Journal of Psychology Research: New Trends and Issues*, 6 (2), 70-75. doi: [10.18844/gjpr.v6i2.680](https://doi.org/10.18844/gjpr.v6i2.680) Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/311852663_IS_THERE_A_RELATION_BETWEEN_SIBLING_ABUSE_AND_GUILT_AND_SHAME (25.8.2020.).
18. Dodaj, A., Sesar, K. i Šimić, N. (2017). Nasilje u mladenačkim vezama: teorijski pristupi. *Socijalna psihijatrija*, 45 (2), 95-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183724> (18.7.2020.).
19. Elliott, K., Fitz-Gibbon, K. i Maher, J. (2020). Sibling violence: Understanding experiences, impacts, and the need for nuanced responses. *The British Journal of Sociology*, 71 (1), 168-182. doi: [10.1111/1468-4446.12712](https://doi.org/10.1111/1468-4446.12712) Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1468-4446.12712> (17.7.2020.).

20. Galić, N. (2016). *Vodič u postupanju: nasilje u porodici: dodatak Priručniku za sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Atlantska inicijativa. Preuzeto s https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Practice-Guide-Domesti-Violence_Bos.pdf (18.7.2020.).
21. Hernandez, K. (2015). Exploring sibling aggression (Diplomski rad). Humboldt State University, Arcata. Preuzeto s http://dspace.calstate.edu/bitstream/handle/10211.3/163197/Hernandez_Kaylyn_Fall2015.pdf?sequence=1 (12.7.2020.).
22. Hoffman, K. L. i Edwards, J. N. (2004). An Integrated Theoretical Model of Sibling Violence and Abuse. *Journal of Family Violence*, 19 (3), 185-200. doi: [10.1023/B:JOFV.0000028078.71745.a2](https://doi.org/10.1023/B:JOFV.0000028078.71745.a2) Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/226956150_An_Integrated_Theoretical_Model_of_Sibling_Violence_and_Abuse (20.8.2020.).
23. Hoffman, K. L., Kiecolt, K. J. i Edwards, J. N. (2005). Physical Violence Between Siblings: A Theoretical and Empirical Analysis. *Journal of Family Issues*, 26 (8), 1103-1130. doi: [10.1177/0192513X05277809](https://doi.org/10.1177/0192513X05277809) Preuzeto s http://majorsmatter.net/family/readings/Hoffman_Kiecolt_Edwards_2005.pdf (18.7.2020.).
24. Ilić, M. (2015). Nasilje u obitelji kao rizičan čimbenik razvoja djece (Završni rad). Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka. Preuzeto s <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A297/datastream/PDF/view> (17.7.2020.).
25. Jurkin, M. i Ombla, J. (2015). Rodne razlike u percepciji odnosa sa sestrom i manifestaciji proaktivne i reaktivne agresivnosti kod mlađih adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (3), 393-414. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=226512 (26.8.2020.).
26. Kemp, A. R. (2016). *Abuse in Society: An Introduction*. Long Grove: Waveland Press, Incorporated. Preuzeto s <https://books.google.hr/books?id=Uid1DQAAQBAJ&pg=PA200&lpg=PA200&dq=kemp+2016+sibling+violence&source=bl&ots=ILnLiBeBgB&sig=ACfU3U0Pcgr-IJPpfLSq1AXc8GNBjIwtzw&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjEyYq7stnqAhXDyaQKHABqAVQQ6AEwCnoECAsQAQ#v=onepage&q=kemp%202016%20sibling%20violence&f=false> (18.7.2020.).
27. Kernsmith, P. (2008). Sibling abuse. U C. M. Renzetti i J. L. Edleson (ur.), *Encyclopedia of Interpersonal Violence* (673-675). Thousand Oaks, CA, Sage Publications. Preuzeto s

https://books.google.hr/books?id=BOKAMXEA_jQC&pg=PT730&lpg=PT730&dq=encyclopedia+of+interpersonal+violence+sibling+violence&source=bl&ots=2IhtNtHIUB&sig=ACFu3U1APIAiVvEnBLbJLEaIqp9W9ZL0rA&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwiLzNaH-73qAhUMXpoKHcGrB0cQ6AEwBHoECAsQAQ#v=onepage&q=encyclopedia%20of%20interpersonal%20violence%20sibling%20violence&f=false (18.7.2020.).

28. Kettrey, H. H. i Emery, B.C. (2006). The Discourse of Sibling Violence. *Journal of Family Violence*, 21, 407–416. doi: <https://doi.org/10.1007/s10896-006-9036-0> Preuzeto s <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-006-9036-0> (26.8.2020.).
29. Khan, R. i Rogers, P. (2015). The Normalization of Sibling Violence: Does Gender and Personal Experience of Violence Influence Perceptions of Physical Assault Against Siblings?. *Journal of Interpersonal Violence*, 30 (3), 437-458. doi: 10.1177/0886260514535095 Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/263054734_The_Normalization_of_Sibling_Violence (20.8.2020.).
30. Khan, R. (2017). Sibling violence: validating a twofactor model of severity in nonoffender populations. *Psychology of Violence*, 7 (4), 498-507. Preuzeto s <http://clok.uclan.ac.uk/15098/1/Khan%20%28accepted%2029.05.16%29%20Psych%20of%20Violence.pdf> (20.8.2020.).
31. Kiselica, M. S. i Morrill-Richards, M. (2007). Sibling Maltreatment: The Forgotten Abuse. *Journal of Counseling & Development*, 85 (2), 148-160. doi: [10.1002/j.1556-6678.2007.tb00457.x](https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2007.tb00457.x) Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/263718291_Sibling_Maltreatment_The_Forgotten_Abuse (26.8.2020.).
32. Kranželić Tavra, V. (2002). Rizični i zaštitni čimbenici u školskom okruženju kao temelji uspješnije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1), 1-12. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/17642> (20.8.2020.).
33. Krienert, J. L. i Walsh, J. A. (2011). My Brother's Keeper: A Contemporary Examination of Reported Sibling Violence Using National Level Data, 2000–2005. *Journal of Family Violence*, 26 (5), 331-342. doi: <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9367-3>. Preuzeto s <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10896-011-9367-3> (26.8.2020.).
34. Križan, H. (2018). *Obiteljsko nasilje: Priručnik za stručnjake*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s <https://lily.com.hr/wp-content/uploads/2019/06/Obiteljsko-nasilje-Prirucnik-za-strucnjake.pdf> (20.8.2020.).

35. Klasnić, K. (2011). Ekonomsko nasilje nad ženama u intimnim vezama u hrvatskom društvu – konceptualne pretpostavke. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 20 (3), 335-356. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/75365> (18.7.2020.).
36. Lešić, V., Santini, M., Plavčić, J., Dujić, I., Pavela, I. i Prenda, S. (2008). Medijski pristup nasilju nad djecom u obitelji. U V. Kolesarić (ur.), *Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom* (519-532). Osijek, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Preuzeto s <https://www.tic-za-djecu.hr/wp-content/uploads/2018/02/zbornik-radova-s-2-skupa-posvecenog-pitanjima-nasilja-Psihologija-i-nasilje-u-suvremenom-društvu.pdf> (16.8.2020.).
37. Mangold, A. C. (2019). Relationships Between Sibling Physical Abuse And Lifetime Aggression Using Statistical Controls For Poly-Victimization (Diplomski rad). University of North Dakota, Grand Forks. Preuzeto s <https://commons.und.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3573&context=theses> (25.8.2020.).
38. McLaurin, S. L. (2005). Childhood Experiences of Sibling Abuse: An Investigation into Learned Helplessness (Doktorska disertacija). Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg. Preuzeto s <https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/27272/mclaurindissertation2005.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (10.7.2020.).
39. Merkaš, M. (2012). Uloga obitelji u razvoju socijalne kompetencije adolescenata (Doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Preuzeto s <https://pdfs.semanticscholar.org/80b6/59385c2fefe0bf23f825f0e0256fa4ef2c5c.pdf> (18.7.2020.).
40. Meyers, A. B. (2015). Notes from the Field: Understanding Why Sibling Abuse Remains Under the Radar and Pathways to Outing. *Professional Development: The International Journal of Continuing Social Work Education*, 18 (2), 24-31. Preuzeto s https://digitalcommons.molloy.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=swk_fac (16.7.2020.).
41. Nabavi, R. T. (2012). Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/267750204_Bandura's_Social_Learning_Theory_Social_Cognitive_Learning_Theory (18.7.2020.).
42. Nazor, M. (2012). Promicanje odgovornosti, pozitivnih društvenih vrijednosti, etičkih i moralnih principa u odgojno-obrazovnom procesu i medijima. U V. Božičević, S. Brlas i M. Gulin (ur.), *Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja : priručnik za psihološku djelatnost u zaštiti*

- i promicanju mentalnog zdravlja* (66-73). Virovitica, Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije. Preuzeto s http://www.psiholoska-komora.hr/static/banners/psihologija_u_zastiti_mentalnog_zdravlja_prirucnik.pdf (18.7.2020).
43. Nefić, I. (2005). *Nasilje i zakon*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll. Preuzeto s https://ba.boell.org/sites/default/files/nasilje_i_zakon-neu.pdf (12.7.2020).
44. Napier – Hemy, J. (2008). *Sibling Sexual Abuse: A Guide for Parents*. Sexual Abuse Information Series 2008. Preuzeto s <https://goldenfamilycenter.bc.ca/wp-content/uploads/2014/01/SAIP6.pdf> (28.8.2020).
45. Morrill, M. Bachman, C., Polisuk, B., Kostelyk, K. i Wilson, S. (2018). An Exploration of the Relationship between Experiences with Sibling Abuse and Peer Bullying: a Pilot Study. *Journal of Child and Adolescent Trauma*, 11 (1), 113-120. doi: 10.1007/s40653-017-0156-x Preuzeto s <https://digitalcommons.andrews.edu/pubs/604/> (20.8.2020.).
46. Ognjan, P. (2016). *Nasilje u obitelji nad ženama (Završni rad)*. Studij Sestrinstva Sveučilišta Sjever, Varaždin. Preuzeto s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unin:952/preview> (17.7.2020.).
47. Perkins, N. H. (2014). *Parental Perceptions and Experiences of Physical and Emotional Violence between Siblings: A Mixed-Methods, Comparative Case Study* (Doktorska disertacija). Virginia Commonwealth University, Richmond. Preuzeto s <https://scholarscompass.vcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4348&context=etd> (16.7.2020.).
48. Perkins, N. H. i Grossman, S.F. (2019). Sibling Violence: The Missing Piece in Family Violence Policy. *Advances in Social Work*, 19 (1), 138-156. doi: 10.18060/22611 Preuzeto s <https://advancesinsocialwork.iupui.edu/index.php/advancesinsocialwork/article/view/22611> (20.7.2020).
49. Perkins, N. H. i Barry, J. E. (2020). Should failure to protect laws include physical and emotional sibling violence?. *Child & Family SocialWork*, 25 (1), 206–209. doi: 10.1111/cfs.12643 Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/cfs.12643> (25.8.2020.).
50. Pettis, L. M. (2014). *An Examination of the Association Between Sibling Violence and Corporal Punishment* (Doktorska disertacija). Walden University, Minneapolis. Preuzeto s https://www.academia.edu/39650572/Dissertation_An_Examination_of_the_Association_Between_Sibling_Violence_and_Corporal_Punishment (17.7.2020.).
51. Relva, I. C., Fernandes, O. M. i Mota, C.P. (2013). An exploration of sibling violence predictors. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 5 (1), 47-61. doi: 10.1108/17596591311290740 Preuzeto s

- https://www.researchgate.net/publication/263116942_An_exploration_of_sibling_violence_predictors (25.8.2020.).
52. Seals, N. (2015). *Sibling Maltreatment*. Glendale, CA: Cinalh Information Systems. Preuzeto s https://www.ebscohost.com/assets-sample-content/Sibling_Maltreatment_QL.pdf (17.7.2020.).
53. Stop Abuse For Everyone. Preuzeto s <https://www.stopabuseforeveryone.org/brochures/SAFE%20Sibling%20Abuse%20Brochure.pdf> (18.8.2020.).
54. Stutey, D. M. (2015). Sibling Abuse: A Study of School Counselors' Shared Attitudes and Beliefs. *The Professional Counselor*, 5(3), 390-406. doi:10.15241/ds.5.3.390 Preuzeto s <https://tpcjournal.nbcc.org/sibling-abuse-a-study-of-school-counselors-shared-attitudes-and-beliefs/> (26.8.2020.).
55. Šćiran, M. (2019). Ubojstva unutar obitelji na području grada Zagreba od 1998. do 2017. godine (Diplomski rad). Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Preuzeto s: <https://repozitorij.mef.unizg.hr/islandora/object/mef%3A2459/datastream/PDF/view> (19.8.2020.).
56. Špoljarić, T. (2019). Primjena strategija za razumijevanje čitanja i samonadgledanja kod učenika s teškoćama čitanja i pisanja i ADHD-om (Diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Preuzeto s <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A566> (18.7.2020.).
57. Tippett, N. i Wolke, D. (2015). Aggression between siblings: associations with the home environment and peer bullying. *Aggressive Behavior*, 41 (1), 14-24. doi: 10.1002/ab.21557 Preuzeto s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ab.21557> (26.8.2020.).
58. Tomljenović, E. (2016). Pojavnost zanemarivanja i zlostavljanja među djecom i adolescentima koji se liječe na Odjelu za dječju i adolescentnu psihijatriju (Završni rad). Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek. Preuzeto s <https://repozitorij.mefos.hr/islandora/object/mefos%3A213/datastream/PDF/view%20> (15.8.2020.).
59. Tucker, C. J., Finkelhor, D. Shattuck, A. M. i Turner, H. (2013). Prevalence and correlates of sibling victimization types. *Child Abuse & Neglect*, 37 (4), 213– 223. doi: [10.1016/j.chiabu.2013.01.006](https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.01.006) Preuzeto s <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/Tucker,%20Finkelhor,%20Shattuck,%20Turner%202013.pdf> (26.8.2020.).

60. Tucker, C. J., Finkelhor, D., Turner, H. i Shattuck, A.M. (2014). Sibling and peer victimization in childhood and adolescence. *Child Abuse & Neglect*, 38 (10), 1599–1606. Preuzeto s <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0145213414001835?via%3Dihub> (25.8.2020.).
61. Tucker, C. J. i Finkelhor, D. (2015). The State of Interventions for Sibling Conflict and Aggression: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18 (4), 1-11. doi: 10.1177/1524838015622438 Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/287326582_The_State_of_Interventions_for_Sibling_Conflict_and_Aggression_A_Systematic_Review (29.8.2020.).
62. Velki, T. (2008). Pojavnost nasilja među srednjoškolicima. U V. Kolesarić (ur.), *Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom* (267-282). Osijek, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/534126> (25.8.2020.).
63. Vrselja, I. (2010). Etiologija delinkventnog ponašanja: Prikaz Pattersonove i Moffittine teorije razvojne psihopatologije. *Psihologijske teme*, 19 (1), 145-168. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/56833> (18.7.2020.).
64. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. *Narodne novine*, 70/17, 126/19. Preuzeto s <https://www.zakon.hr/z/81/Zakon-o-za%C5%A1titi-od-nasilja-u-obiljji> (16.7.2020.).
65. Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*, 1 (3), 67-87. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/176988> (18.7.2020.).
66. Weegar, K. (2017). Family Violence: Beyond the usual suspects. School of Psychology, University of Ottawa. Preuzeto s <https://www.crimepreventionottawa.ca/wp-content/uploads/2019/02/Family-Violence-Beyond-the-usual-suspects.pdf> (26.8.2020.).
67. Winters, K. E. (2019). Physical and Emotional Sibling Violence and Child Welfare: a Critical Realist Exploratory Study (Doktorska disertacija). Portland State University, Portland. Preuzeto s https://pdxscholar.library.pdx.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5880&context=open_access_etds (17.7.2020.).
68. Wolke, D., Tippet, N. i Dantchev S. (2015). Bullying in the family: sibling bullying. *Lancet Psychiatry*, 2 (10), 917-929. doi: 10.1016/S2215-0366(15)00262-X Preuzeto s <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26462226/> (25.8.2020.).
69. Yu, J. J. i Gamble, W. C. (2012). Sibling Maltreatment. U R. J. R. Levesque (ur.), *Encyclopedia of Adolescence* (2717-2725). New York, Springer. doi: 10.1007/978-1-4419-1695-2_170 Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/259439866_Sibling_Maltreatment (10.7.2020.).